

**”Että olis vaan töitä” – metsäalan perustutkinnon opiskelijoiden
alavalinnan taustalla olevat tekijät Lapissa**

Pro Gradu tutkielma
Säkinen Riitta
Kasvatustieteiden tiedekunta
Aikuiskasvatustiede
Lapin yliopisto
2023

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Että olis vaan töitä” – metsäalan perustutkinnon opiskelijoiden alavalinnan taustalla olevat tekijät Lapissa

Tekijä: Riitta Säkkinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Aikuiskasvatustiede

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 62 + 1

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tämä tutkimus käsittelee lappilaisten metsäalan perustutkinnon opiskelijoiden alavalintaan liittyviä tekijöitä. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa sovelletaan narratiivista tutkimusotetta. Tutkimuksen tavoitteena on ollut saada metsäalan ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien näkemyksiä opiskelun nivelvaiheessa tehdyistä valinnoista. Narratiivinen tutkimusote painottaa tutkittavien kokemusten tarinallisuutta. Tekstianalyttisen menetelmän sijaan kiinnostus kohdentuu tutkittavien tarinoihin alavalinnasta, alavalinnalle annettuihin merkityksiin, sekä identiteettiin ja valintoihin liittyvään sosiaalishistorialliseen kontekstiin. Kiinnostus kohdentuu sen sijaan haastateltavan merkitykseen, identiteettiin ja sosiaalishistorialliseen kontekstiin.

Tutkimuksessa haastateltiin yhdeksää metsäalalla opiskelevaa nuorta. Metsäalan alavalintaan liittyvät tekijät muodostivat kuusi erilaista orientaatiota, joita kutakin kuvaa orientaatiolle tyypillinen narratiivi: tulevaisuusorientaatio, työllistymisorientaatio, luonto-orientaatio, tekninen orientaatio, sosiaalinen orientaatio ja kasvun orientaatio. Kotoa lähtemisen välttämättömyys korostuu Lappilaisten nuorten tarinoissa erityisesti tulevaisuus- ja työllistymisorientaatioissa. Nuorten alavalintojen taustalla on kiinnostuksen ja alan sopivuuden lisäksi myös halu elää kotiseudulla ja työllistymisen kautta saada itselle hyvä elämä. Sosiaalinen orientaatio on osin vastakkainen työllistymistä ja haaveita painottavalle alavalinnalle. Sosiaalisten tekijöiden merkitys korostuu niillä, joilla alavalinta ei näyttäyty tulevaisuutta määrittävänä vaan enemmän jatkumona perusopetukselle.

Luonto-orientaatio ja tekninen orientaatio ilmentyvät laajasti tarinoissa ja ovat monesti rinnakkaisina läsnä. Pohjoisen nuorten luontosuhde ja halu viettää aikaa metsässä on osa kaikkien tutkittavien alavalintaa. Samalla kiinnostus koneisiin kytkee teknisen orientaation osaksi luontosuhdetta, sillä alavalinta nähdään mahdollisuutena yhdistää nämä kaksi kiinnostuksen kohdetta. Kasvun orientaatio kuvastaa Lapin pitkien välimatkojen ja koulutuspaikkojen vähyyden lisäksi irrottautumista perusopetuksen perinteestä. Kasvua korostavissa tarinoissa ammatilliseen koulutukseen siirtyminen ja osin valtavirrasta eroava alavalinta nähdään aikuisuuden siirtymänä.

Avainsanat: koulutus, koulutusvalinnat, ohjaus, urasuunnittelu, ammatillinen koulutus, metsäala, nivelvaihe.

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

1. Johdanto	4
2. Metsäalan koulutus ja opiskelijat Suomessa	7
2.1 Metsäalan ammatillinen koulutus ja siihen hakeutuminen	7
2.2 Metsäalan alavalinnan taustat	12
3. Opintojen nivelvaihe ja alavalintoihin ohjaaminen	15
3.1 Ohjaus nivelvaiheessa kohti tulevaa	15
3.2 Sosiaaliset tekijät ja haaveet alavalinnoissa	18
3.3 Urasuunnittelun orientaatiot	20
3.4 Opinto-ohjauksesta ja urasuunnittelusta tulevaisuusorientaatioon	23
4. Tutkimuksen toteutus	27
4.1 Tutkimuksen tavoitteet	27
4.2 Narratiivisuus tutkimuksen viitekehyksenä	27
4.3 Narratiivinen teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	28
4.4 Haastattelun toteutus ja kohdejoukko	30
4.5 Tutkimusaineiston analyysi	31
4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
5. Tulokset	36
5.1 Metsäalalle hakeutumiseen liittyviä tekijöitä	36
5.2 Haaveet ja tulevaisuuden unelmat ammattiin valmistumisen jälkeen	45
5.3 Yhteenveto orientaatioista alavalinnan taustalla	48
6. Pohdinta	50
6.1 Yhteenveto ja tulosten tarkastelu	50
6.2 Johtopäätökset	53
Lähteet	57
LIITE 1. Haastattelurunko	63

1. Johdanto

Työskentelen ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaajana metsä- ja maarakennusaloilla Lapin koulutuskeskus REDU:ssa. Ohjaan työssäni toiselle asteelle ammatilliseen koulutukseen siirtyviä nuoria ja teen niin kutsuttua nivelvaiheyhteistyötä perusopetuksen kanssa. Mielenkiinto tutkimusaihetta kohtaan syntyi halusta ymmärtää nuorten alavalinnan taustalla olevia tekijöitä. Koulutukseen hakeutuu erilaisin odotuksin ammatillisen koulutuksen ensiaskelia ottavia nuoria, joiden koulutusvalinnat ovat syntyneet erilaisten haaveiden ja toiveiden perusteella. Osalla voi olla realistinen kuva opiskeltavasta alasta, toisille kyse on hyvin hatarasta ja hauraasta ratkaisusta, joka voi osoittautua opiskelijan oman kokemuksen mukaan myös täysin vääräksi. (Brown 1990, 399; Juntunen 2016, 53–56; Kilpeläinen, Lautanen, Kärkkäinen, Pokela & Issakainen 2022, 34–37.)

Tämän tutkimuksen aihe ja tarve nousi esille käytännön tarpeesta. Tutkimustulosten pohjalta on tarkoitus kehittää yhteishakuun liittyvää viestintää ja nivelvaiheohjausta kuitenkin siten, että pääpaino on opinto-ohjauksen ja tiedonvälittämisen kehittämisessä. Metsäalan opiskelijoiden alavalintojen taustoja on tutkittu aiemmin. Merkittävin Suomessa julkaistu tutkimus on Työtehoseuran julkaisusarjassa julkaistu ”Metsäalan koulutusvalintaan vaikuttavat tekijät ja niiden huomioiminen markkinointiviestinnässä” (Kilpeläinen, Lautanen, Kärkkäinen, Pokela & Issakainen 2022). Tutkimuksessa on selvitetty ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulun ja yliopiston metsäalan opiskelijoiden syitä hakeutua metsäalalle. Lähtökohtana on ollut metsäalan markkinoinnin kehittäminen.

Työtehoseuran tutkimuksessa lähestyttiin metsäalan opiskelijoiden motiiveja kaikilla koulutustasoilla. Lähtökohtana tutkimuksessa oli markkinointi. Tutkimuksen mukaan metsäalalle hakeudutaan toiselle asteelle opiskelemaan tietoisien valinnan perusteella. (Kilpeläinen ym. 2022.) Opiskelijoista suurin osa hakeutuu alalle, jonka he tuntevat ja jolla työskentely kiinnostaa. Aiempi suomalainen tutkimus (Juntunen 2016; Järvinen 1999) ammatilliseen opintoihin toiselle asteelle hakeutuvien perusteista alavalinnalle tuo

esille myös hämmentyneiden, ajelehtijoiden, etsijöiden ja sopeutujien osuutta alavalinnasta. REDU:n metsäalan opettajien ja henkilöstön keskuudessa syntyi halu ymmärtää alavalintaan johtaneita prosesseja. Tällöin on mahdollista tukea nivelvaiheohjauksessa yhteistyössä nuorten toisen asteen alavalintoja mahdollisimman hyvin. Koulutuksessa ei ole ”pullonperä”, aina on mahdollista vaihtaa alaa. Se voi kuitenkin pahimmillaan kestää useamman vuoden, mikäli opiskelijan haavealalle on paljon hakijoita, eikä opiskelija onnistu saamaan opiskelupaikkaa jatkuvassa haussa. Kouvon, Stenströmin, Virolaisen ja Vuorinen-Lampilan (2011, 17) mukaan oman haasteensa valintaan tuo lisäksi se, että ammatilliseen koulutukseen siirtyvien opiskelijoiden on tehtävä konkreettinen päätös tulevasta ammatistaan aikaisemmin kuin lukiokoulutukseen jatkavien opiskelijoiden.

Peavy (1999) nosti vuosituhaten vaihteessa esille tarpeen uudistaa ammatinvalinta- ja uraohjausta vastaamaan nykyajan tarpeita. Perusteena uudistamistarpeelle Peavy nosti esiin maailman muuttumisen ja konstruktivistisen näkökulman korostumisen. Ammatillisen kehityksen ja uraohjauksen teorit keskittyvät tulevaisuuden ennustamiseen samaan aikaan kun on syytä uskoa, että tulevaisuudet ovat yhä vähemmän ennustettavissa. Ohjaajat eivät nykypäivänä voi tuottaa asiakkailleen selkeästi etenevää pitkän tähtäyksen urasuunnitelmaa, jossa ihminen etenee koulutusasteelta toiselle ja jossa tuloksena lopulta on selvästi ennustettava ja pysyvä työllistyminen. Parasta voi olla ajatella, että ainoa jäljellä oleva ura on ihmisen elämä. Ohjauksessa ollaan ihmisen palveluksessa. (Peavy 1999, 62–64.)

Salmela-Aron (2009, 305) mukaan vain 10 prosenttia ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutuneista uskoo opiskelevansa oikealla alalla. Suurimpana syynä koettuun epävarmuuteen Salmela-Aron tutkimuksessa pidetään riittämätöntä peruskoulun opinto-ohjausta. Lakkalan, Narkauksen & Kallisen (2022, 10) mukaan peruskoululaisista, jotka arvioivat valitsevansa ammatillisen koulutuksen, vain puolet oli varma siitä, mitä haluaa opiskella.

Haave koulutusalaista ammatillisessa koulutuksessa ja tulevaisuuden työstä syntyy nuorelle usein monen tekijän summana. Kuitenkaan haaveet ja mahdollisuus päästä toivomaansa koulutukseen eivät aina kohtaa. Esimerkiksi metsäalalla yhteishaun sisäänpääsyyn vaadittava pistemäärä on noussut vuodesta 2019 vuoteen 2023 Lapin

koulutuskeskus REDU:ssa Rovaniemellä 58,3%. Vuonna 2019 koulutukseen on päässyt 12 pisteellä ja vuonna 2023 sisäänpääsyyn vaadittiin 19 pistettä. (Opintopolku 2023a.)

Suuret hakijamäärät ja nousseet pisterajat kertovat alan haluttavuudesta, mutta samalla ne tuottavat yhä useammalla opiskelemaan hakeutuvalla pettymyksen. Monen nuoren pääsy haavealalle suoraan peruskoulusta on mahdotonta liian matalaan perusopetuksen päättötodistuksen keskiarvon vuoksi. (Opintopolku 2023a.) Ikäluokkien pienentyessä tiettyjen alojen haluttavuus aiheuttaa sen, että monella muulla alalla opiskelupaikat jäävät vajaiksi. Toisen asteen yhteishaussa on valtakunnallisesti tarjolla vuosittain enemmän paikkoja kuin nuoria on niitä hakemassa. Kuitenkaan koulutuksen alueellinen kysyntä ja tarjonta sekä hakijoita kiinnostavat alat eivät täysin kohtaa. (Opetushallitus 2023b.)

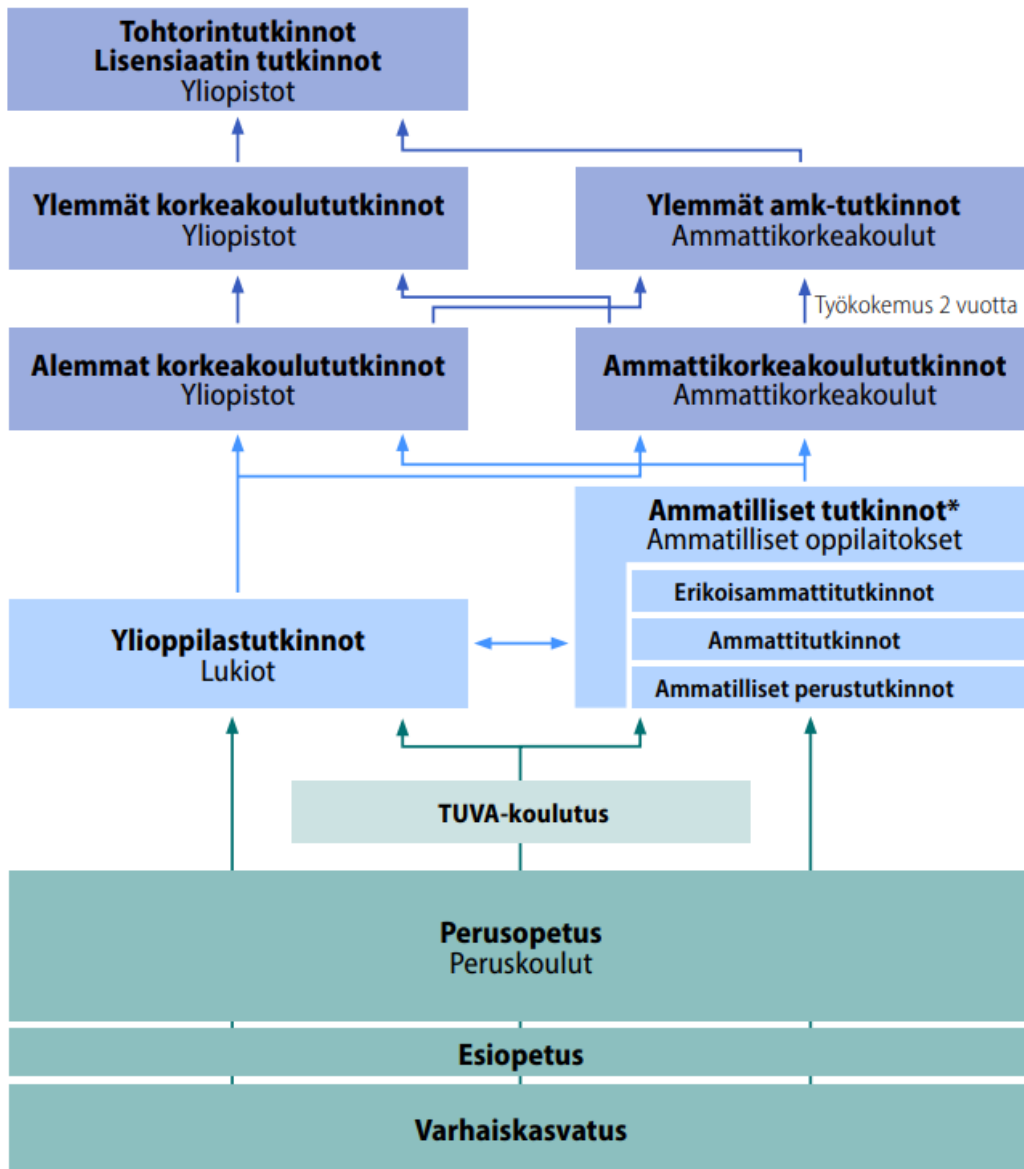
Tutkimus on ajankohtainen oppivelvollisuuden muuttuneen toimintaympäristön vuoksi. Suomessa oppivelvollisuuskäytäntöä korotettiin 18 ikävuoteen 1. elokuuta 2021 (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020). Aiemmin oppivelvollisuus päättyi perusopetuksen suorittamiseen. Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen keskeyttäneisiin ja ilman toisen asteen tutkintoa jääneisiin nuoriin on kohdistettu paljon tutkimuksia. Toimintaympäristö on kuitenkin muuttunut nopeasti oppivelvollisuuden laajennuttua, eikä tutkimusta siitä, miten velvollisuus hakea toisen asteen opintoihin vaikuttaa valintoihin ja tutkintojen läpäisyyn, ole vielä olemassa.

Tutkimusta niiden nuorten alavalinnasta, jotka olisivat aiemmin jättäneet hakeutumatta opintoihin, ei vielä ole. Ei ole myöskään olemassa tutkimusta ilman toisen asteen tutkintoa jäävien määrästä, koska oppivelvollisuus kohdistuu vasta syksyllä 2023 täysimääräisesti toisen asteen opiskelijoihin. Kolmatta vuotta opinnoissa aloittavat ovat ikäluokka, joilla on ollut velvoite hakeutua toiselle asteelle ja opiskella joko tutkintoon tai täysi-ikäisyyteen asti. On tärkeää saada uutta tietoa, jotta oppivelvollisuuden vaikutuksia ja muutoksia nuorten hakeutumisessa toiselle asteelle voidaan arvioida uuden tutkimustiedon valossa.

2. Metsäalan koulutus ja opiskelijat Suomessa

2.1 Metsäalan ammatillinen koulutus ja siihen hakeutuminen

Metsäalan koulutusta tarjotaan Suomessa tutkintoon johtavana ammatillisessa koulutuksessa sekä korkeakouluissa (kuviot 1). Koulutuspolulla metsäalan koulutusta on tarjolla useammalla asteella: ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ei ole ”pussinperiä”, kuten Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema kaavio osoittaa. Ammatillisesta koulutuksesta ja lukiosta voi edetä korkeakouluihin ja toisen asteen oppilaitoksista ja korkeakouluista saman asteen opintoihin tai alemman asteen opintoihin. Metsäalan opinnoissa ei siis ole yhtä ainoaa polkua vaan useita erilaisia polkuja kohti metsäalan ammattia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)



Kuvio 1. Suomalainen koulutusjärjestelmä. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

Ammatillisessa koulutuksessa metsäalan perustutkinnossa (voimassa oleva määräys OPH-4845-2021) on neljä suuntautumisalaa: metsäenergian, metsätalouden, metsäkoneenkuljetuksen ja metsäkoneasennuksen osaamisalat. Ammatinimikkeet näissä ovat metsäenergian tuottaja, metsäkoneasentaja, metsäkoneenkuljettaja ja metsuri-metsäpalveluiden tuottaja. Lisäksi ammatti- ja erikoisammattitutkinnot tarjoavat jatko-opiskelumahdollisuuksia metsäalalla. Voimassaolevien tutkinnonperusteiden mukaan Suomessa voidaan järjestää Metsäalan ammattitutkintoa (OPH-2489-2018) ja Metsäalan

erikoisammattitutkintoa (OPH-2490-2018). Lisäksi Kuljetusalan ammattitutkinnossa (OPH-2571-2017) on Metsäteollisuuden kuljetusten osaamisala. (Opetushallitus 2023a.)

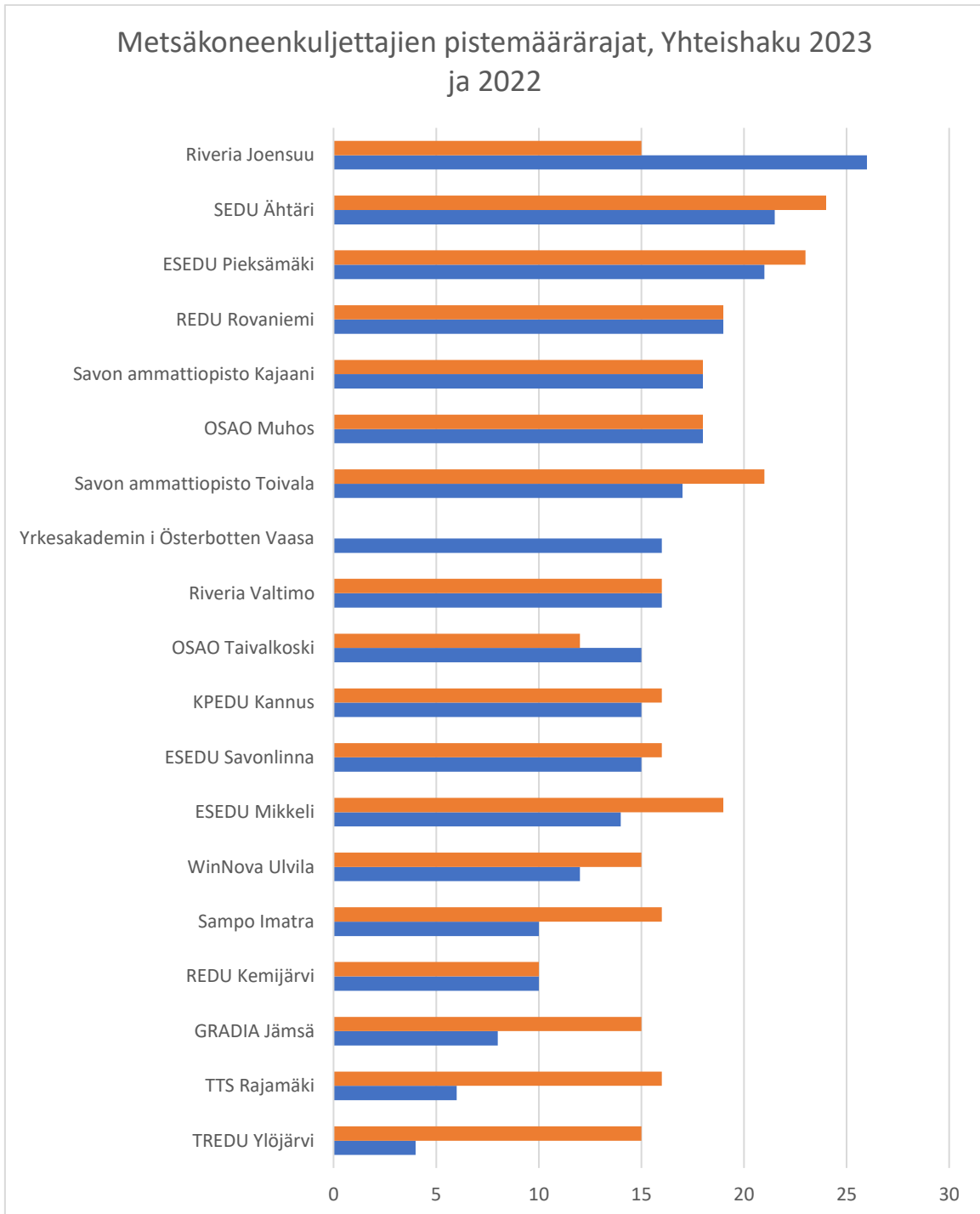
Metsäalan koulutusta tarjotaan ammattikorkeakouluissa AMK- ja YAMK-tasoisina koulutuksina. Tutkintonimikkeenä on metsäinsinööri AMK ja metsäinsinööri YAMK. Yliopistossa tutkintonimikkeenä on maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti, maatalous- ja metsätieteiden maisteri sekä tutkijakoulutus. (Kilpeläinen ym. 2014, 9.)

Yhteishaussa ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien pisteet muodostuvat siten, että perusopetuksen kaikkien aineiden keskiarvosta saataviin pisteisiin (1–16) lisätään taito- ja taideaineiden painotetut pisteet (1–8) sekä mahdolliset ensisijaisuuspisteet (2), mikäli koulutus oli ensimmäisenä hakutoiveena. Lisäksi hakija saa kuusi pistettä hakuvuonna tai sitä edeltävänä vuonna suoritetusta perusopetuksesta tai tietyistä valmentavista koulutuksista. Oppilaitos voi vaikuttaa vain harkinnanvaraisesti esimerkiksi sosiaalisten syiden, oppimisvaikeuksien tai yksilöllistettyjen oppiaineiden tai ulkomailla suoritetun peruskoulun tai puuttuvan peruskoulun päättötodistuksen perusteella hakeutuvien valintoihin. Harkinnanvaraisia hakijoita voidaan ottaa enintään 30 % valittavista. (Opintopolku 2023b). Hakeutuminen voi siis olla osittain myös taktikointia ja riskien optimointia, sillä ensisijaisuuspisteitä ei välttämättä haluta käyttää alalle, johon pääsy on epävarmaa.

Vuonna 2022 yhteishaussa oli valtakunnallisesti toisen asteen koulutukseen 86 618 paikkaa auki, joihin haki 75 612 hakijaa. Vuonna 2023 paikkoja oli valtakunnallisesti auki 97 173 ja hakijoita 86 850. Vuonna 2022 metsäalan perustutkinnossa aloituspaikkoja oli tarjolla 637 ja ensisijaisia hakijoita oli 618. Vuonna 2023 aloituspaikkoja metsäalan perustutkinnossa oli tarjolla 636, joihin hakijoita oli 630. Lievää nousua on siis havaittavissa valtakunnallisesti metsäalan haluttavuudessa. Tilastollisesti tasaisesti jaettuna paikat riittäisivät kaikille ensisijaisille hakijoille. Paikat eivät kuitenkaan jakaudu tasaisesti hakijamäärään suhteutettuna. Todellisuudessa kaikki hakijat eivät ole päässeet metsäalalle opiskelemaan. Joihinkin oppilaitoksiin ovat päässeet kaikki hakijat, joissakin oppilaitoksissa paikkoja ei ole riittänyt kuin alle puolelle hakijoista. (Opetushallitus 2023b.)

Myös pisteet, joilla opiskelijat ovat päässeet opiskelemaan, vaihtelevat. Vuoden 2022 (kuvio 2.) yhteishaussa Tampereen seudun ammattiopisto TREDU:n Ylöjärven

toimipisteeseen pääsi 4 pisteellä ja Riverian Joensuun toimipisteeseen vaadittiin sisäänpääsyyn 26 pistettä. Vuonna 2023 vastaavat pisteet olivat TREDU:n Ylöjärven toimipisteessä 15 ja Riverian Joensuun toimipisteessä 15. Tästä on havaittavissa, että vuosikohtaiset vaihtelut voivat olla merkittäviä. Esimerkiksi vuonna 2021 TREDU:lle vaadittiin metsäkoneenkuljettajaopintoihin 19 pistettä ja vuonna 2022 pistemäärä oli tipahtanut 79%. Vuodelle 2023 leimallista kuitenkin on, että metsäalan pistemäärävaihtelu vaihteli 10 ja 24 pisteen välillä, kun vuonna 2022 vaihtelu oli 4 ja 26 pisteen välillä. Kokonaisuudessaan siis alalle vaadittava pistemäärä ja sitä kautta keskiarvo nousi koko maassa. (Opintopolku 2023a.)



Kuvio 2. Yhteishaun pistemääräraajat vuosina 2022 ja 2023 Metsäalan perustutkinnon metsäkoneenkuljettajan osaamisalalle Opintopolku-palvelun mukaan. Taulukko Riitta Säkkinen 2023.

Kuten kuviosta 2 näkee, oppilaitosten välillä on eroa metsäalan perustutkinto-opintojen sisäänpääsyyn vaadittavassa pistemäärässä. Myös suurta vuosikohtaista vaihtelua on havaittavissa sisäänpääsyyn vaadittavien pistemäärien välillä. Pistelaskujärjestelmä ja

vuosikohtaiset vaihtelut aiheuttavat sen, että hakijoiden voi olla haastavaa hahmottaa, mille alalle heidän pisteensä perusopetuksen jälkeisessä haussa riittävät. Toisaalta ensisijaisten hakijoiden määrä ei kerro alalle valittujen määrää, sillä ensisijaisuuspisteistä huolimatta valituksi tulee aloille hakijoita, joiden pisteet eivät riittäneet ensisijaiseen hakukohteeseen, mutta riittävät alemmalle hakukohteelle (Opintopolku 2023a).

2.2 Metsäalan alavalinnan taustat

Metsäalan alavalinnoissa näkyy vahvana sukupuolen mukainen segregatio eli eriytyminen, sillä ala on yksi miesvaltaisimmista aloista ammatillisessa koulutuksessa. Vuoden 2015 amisbarometrin mukaan metsäalan on yksi Suomen epätyypillisimmistä alavalinnoista naisille toisella asteella (Lahtinen & Vieno 2019, 42-43). Kuitenkin Lapissa tehdään keskimäärin muuta Suomea enemmän epätyypillisiä alavalintoja. Epätyypillisellä alavalinnalla tarkoitetaan tässä tapauksessa tilastojen mukaan omalle sukupuolelle epätyypillistä alavalintaa. Rovaniemen alue kuuluu alueisiin, joissa miehet ovat tehneet eniten epätyypillisiä alavalintoja vuosien 2009–2011 aikana. Samalla tarkastelujaksolla Kemi-Tornion alue kuuluu alueisiin, jossa naiset ovat tehneet eniten epätyypillisiä alavalintoja. (Aapola-Kari & Tolonen 2019, 43, 45; Lahtinen & Vieno 2019, 42–43.) Nuoret eivät välttämättä tunnista ammattikäsitusten taustalla vaikuttavia stereotyyppisiä oletuksia naiseudesta ja mieheydestä. Tällöin koulutusvalinnat näyttävät nuorille itsestään selviltä ratkaisuilta, vaikka todellisuudessa nuoret ovat rajanneet omaa valintahorisonttiaan tiedostamattomien taustaoletusten mukaisesti ja liittäneet ne naiseuden tai mieheyden taustalla oleviin stereotypioihin. (Lahtinen & Vieno 2019, 30.)

Metsäalan alavalinnan perusteina ammatillisessa koulutuksessa nousi Työtehoseuran vuonna 2022 julkaisemassa tutkimuksessa esille kiinnostus metsään ja luontoon, työtehtävien kiinnostavuus, mahdollisuus itsenäisiin työtehtäviin sekä laajat ja monipuoliset työmahdollisuudet. Myös esimerkiksi oppilaitoksen läheisyys, oma osaaminen ja perhetausta ovat tulleet vastauksissa esille. Tutkimuksessa metsäalan opiskelijat jaettiin viiteen erilaiseen profiiliin: metsäalan tietoisesti valinneet (68% vastaajista), luontoon liittyvän kiinnostuksen perusteella koulutuksen valinneet (16% vastaajista), metsäosaamisen kehittämistä kiinnostuneet (8% vastaajista), työllisyyden

ja uran perusteella koulutuksen aloittaneet (4% vastaajista) ja elämäntilannesyiden perusteella (4% vastaajista) metsäkoulutuksen aloittaneet. (Kilpeläinen ym. 2022, 34–37.)

Tarkasteltaessa tuloksia metsäalan ammatillisen koulutuksen valinneiden opiskelijoiden näkökulmasta, korostuvat tietoisien valinnan syyt. Metsäala on siis vastaajien mielestä ala ja ammatti, jolla he haluavat työskennellä. Lisäksi ammatillisen koulutuksen valinneiden profiilissa vastaajia kiinnostaa metsäala ja houkuttaa itsenäinen sekä käytännönläheinen työ. Työllisyyden ja uran perustella koulutuksen aloittaneet pitivät tärkeinä muun muassa alalle työllistymistä, palkkausta ja alan imagollisia tekijöitä sekä oppilaitoksen sijaintiin liittyviä tekijöitä. Metsäosaamisen kehittämistä kiinnostuneet puolestaan korostui ammatillisen osaamisen kehittäminen, lähipiirin vaikutus sekä harrastuksen ja työn yhdistämisen teemat. Vastaajat, jotka korostivat luontotekijöitä alavalinnassaan toivat esille muun muassa alavaihdon, luonnonsuojelun ja kestävän kehityksen teemoja. (Kilpeläinen ym. 2022, 35.)

Elämäntilannesyiden profiilissa näyttäytyi useita toisistaan poikkeavia elämäntilannesyitä, kuten työttömäksi jääminen, sattumalta tai kaverin esimerkin vuoksi alalle hakeutuminen, halu valita toisin kuin valtavirta tekee tai käytännön pakko, jossa joko opiskelija ei päässyt ensisijaiseen vaihtoehtoonsa tai valitsi alan siksi, että sinne on helppoa päästä. Tämä ryhmä korostuu toisen asteen opiskelijoiden keskuudessa verrattuna muihin profiileihin. (Kilpeläinen ym. 2022, 35.)

Myös sosioekonomisen taustan merkitys valintaan näkyi selkeästi toisen asteen opiskelijoiden alavalinnassa. Metsäalalla työskentelevien vanhempien sisarusten tai sukulaisten malli ohjasi alavalinnassa. Suurin osa koulutukseen hakeutuneista tuli maaseudulta. (Kilpeläinen ym. 2022, 42.) Vanhempien koulutustaustaan liittyvillä tekijöillä on vaihtelevia vaikutuksia nuorten koulutusvalintoihin. Nuoret seuraavat vanhempiensa jalanjalkia myös epätyypillisissä koulutusvalinnoissa. (Lahtinen & Vieno 2019, 48.) Ammatinvalintaan vaikuttaa paitsi vanhempien koulutustaso ja sosiaalinen asema, myös se, miten vanhemmat suhtautuvat lapsiinsa. Nuorten tulevaisuusorientaatio kumpuaa heidän perheestään ja taustastaan. Nuorten aikaperspektiivi eli kyky suuntautua nykyisyydestä kohti tulevaa, millaisia ammatillisia suunnitelmia heillä on ja mitä he kokevat merkitykselliseksi tulevaisuutensa kannalta ovat johdettavissa pitkälle nuorten

perhetaustasta. Lisäksi alavalinnan segregaaation vaikuttaa nuorten näkemys omasta kyvykkyydestä ammattiin, ei niinkään todellinen pystyvyys alan töihin. Vaikka tutkimusten mukaan tytöt suunnittelevat poikia useammin sukupuolelleen epätyypillistä alavalintaa, pojat valitsevat tyttöjä useammin tilastojen mukaan sukupuolelleen epätyypillisen alan. (Järvinen 1999, 79–80, 157–158; Penttinen 2015, 105–106.)

3. Opintojen nivelvaihe ja alavalintoihin ohjaaminen

3.1 Ohjaus nivelvaiheessa kohti tulevaa

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä peruskoulun päättöluokka ja sen jälkeinen aika on merkittävä siirtymävaihe, jolloin tapahtuu jakautuminen eri koulutusreiteille. Vaihetta kutsutaan opetuksen kontekstissa myös nivelvaiheeksi (Eronen 2010). Nuoret toimivat koulutuksen ja työn siirtymävaiheissa itsenäisyyden ja suhteissa toimimisen välimaastossa. (Vanhalakka-Ruoho 2016, 1–2.) Useat tutkimukset osoittavat, että nuorilta edellytetään kykyä tuottaa omaan koulumenestykseen ja sen pohjalta määrittäviin kykyihin ja taitoihin kiinnittyvää realistiselta kuulostavaa tulevaisuuspuhetta. Siirtyminen peruskoulusta toisen asteen koulutukseen on yhtä aikaa sekä problemaattista että täynnä itsestänselvyyksiä. (Lahelma 2003, 230; Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 40; Silvennoinen, Rinne, Kalalahti, & Varjo 2015, 453–454.)

Nivelvaihe voidaan määritellä Kouvon ym. (2011) mukaan kahden koulutusasteen väliseksi taitekohdaksi. Nykyisin nivelvaihe nähdään kuitenkin laajemmin siirtymävaiheena, jonka aikana nuoret tekevät omaa tulevaisuuttaan koskevia tärkeitä koulutus- ja ammattiurien ratkaisuja ja valintoja. Tässä tutkimuksessa käytetään molempia termejä kuvaamaan nuoren siirtymää perusopetuksesta toiselle asteelle. Joillekin nuorista nivelvaihe on lyhyt, välivuodeton ja lineaarinen siirtyminen koulutusasteelta toiselle. Joillakin nuorista vaihe voi puolestaan kestää huomattavan pitkään nuoren hakiessa paikkaansa. Siirtymävaihe on sosiaalinen tila, jossa on nuoren lisäksi mukana ohjaus- ja tukihenkilöstö. Heidän tehtävänä on auttaa mielekkäiden alavalintojen kartoittamisessa. (Kouvo ym. 2011, 22.) Ohjauksen prosessi onkin nähtävä paitsi koulutuksen mittaisena, myös kattavan nivelvaiheet perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen ja ammatillisesta koulutuksesta työelämään tai jatko-opintoihin. (Toikka & Mustonen 2012, 143.)

Koulutuksen järjestäjät ja koulutukseen hakeutuvat nuoret ovat entistä systemaattisemman arvioinnin ja kilpailutuksen kohteena. Osalle nuorista tämä tarkoittaa mahdollisuutta yksilöllisiin valintoihin ja itsensä toteuttamiseen. Toisaalta valinnoista on muodostunut myös pakko. Vastuu virheellisistä valinnoista on nuoren kannettava itse.

Samalla tutkimusten mukaan sukupuoli sekä sosiaalinen ja kulttuurinen tausta edelleen määrittävät valinnan mahdollisuuksia. Eri yhteiskuntaluokissa itsestäänselvydet ovat erilaisia myös koulutukseen liittyen. (Lahelma 2003, 230; Lappalainen ym. 2010, 40; Silvennoinen ym. 2015, 454.)

Monelle nuorelle nivelvaihe on stressaava, ja sillä voi olla negatiivisia vaikutuksia minäkuvaan ja akateemiseen suoriutumiseen. Osalle peruskoulun päättävistä yhteisvalintaan liittyvä päätös tulee liian varhain. Tällöin omien vahvuuksien ja valmiuksien tunnistaminen ei ole kehittynyt tarpeeksi alavalintaa varten. Koulutusta pidetään pääsylippuna yhteiskunnan jäseneksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden ehtona on kiinnittyminen peruskoulun jälkeisiin opiskelumarkkinoihin. Nuoret tiedostavat tämän selvästi ja se voi lisätä nivelvaiheen mukanaan tuomaa ahdistusta. Nuoren hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin muutosten on todettu liittyvän juuri elämäkulun merkittäviin siirtymävaiheisiin (Kouvo ym. 2011, 17).

Tapa, jolla nuori pystyy arvioimaan ja ennakoimaan tulevaisuutta, vaikuttaa siihen, kuinka hän suunnittelee tulevaisuutta, tekee päätöksiä ja valintoja (Rantakangas 2009, 9). Useassa tutkimuksessa nousee esille samankaltaisia haasteita nivelvaiheen valintoihin liittyen. Kaikki nuoret eivät osaa hakea apu päätöksentekoprosessiinsa. Lisäksi jännitys tiedossa olevasta siirtymästä voi heikentää valintavalmiuksia. Heikko perusopetuksen päättötodistus voi myös rajoittaa valintamahdollisuuksia merkittävästi. (Hussinki, Saarinen, Sintonen & Komulainen 2021, 4; Juntunen 2016, 58; Niittylahti 2021, 20.)

Tutkimusten mukaan opiskelupaikan valintaan vaikuttavat tekijät vaihtelevat sen mukaan kysytäänkö asiaa ennen vai jälkeen opintojen alun. Ennen opintojen alkua vastauksissa korostuu koulumenestys perusopetuksessa sekä opinto-ohjaajan, vanhempien ja muiden läheisten mielipiteet. Opintojen alkamisen jälkeen vastauksissa korostuvat alan kiinnostavuus ja sattuma. (Pekkarinen & Myllyniemi 2018, 36–37.) Nivelvaiheelle tyypillistä on muutos. Esimerkiksi kyynisyyden on selvitetty lisääntyvän peruskoulun lopussa ennen siirtymää ammatilliseen koulutukseen, mutta vähenevän ammatilliseen koulutukseen siirtymän jälkeen. (Kouvo ym. 2011, 17.)

Harjunpään, Ågrenin ja Laihon (2017) mukaan henkilökohtainen opinto-ohjaus on kaikista merkittävin apu perusopetuksesta toiselle asteelle siirryttäessä. Tietoa on saatavilla paljon eri vaihtoehdoista, mutta hakeutuminen oikealle alalle vaatii hyvää

tiedonhankinta- ja analysointikykyä, jolloin riittävä ohjaus on keskeistä. Erityisen merkityksellistä on opiskelijoiden mahdollisuudet ammatillisen koulutuksen aloihin tutustumiseen, jolloin hakijan on mahdollista saada tietoa erilaisista koulutusvaihtoehdoista ja hänet ohjataan hakeutumaan hänelle parhaiten soveltuvalle alalle ja koulutukseen. Koulutukselliset nivelkohdat ovat herkkiä ja haastavia hetkiä, joiden onnistuminen on monen tekijän summa. Opiskelijalla on mahdollisuus ohjautua yksilöllisesti haluamaansa suuntaan, mutta yhtä lailla on mahdollisuus, että hän putoaa polulta kokonaan. Siirtymä on aina prosessi, jota tulisi tukea pitkällä aikavälillä. (Harjunpää, Ågren & Laiho 2017, 13, 22, 71.)

Lakkalan ym. (2022) tutkimuksessa osoitettiin, että nuoret toivovat opinto-ohjaukselta peruskoulun päättövaiheessa kattavaa tietoa eri ammattialoista, erilaisista koulutusmahdollisuuksista, työllistymisestä, työnkuvasta ja etenemismahdollisuuksista. Peruskoulun päättävät nuoret pitävät tärkeänä myös apua ja tukea yhteishaussa ja käsityksen siitä, mitä yhteishakuprosessin aikana tulee tapahtumaan. Lisäksi nuoret haluavat kuulla jo opinnoissa olevien opiskelijoiden kokemuksia opinnoista. Siirtymävaiheessa tuen tarve painottuu arjenhallintaan. Esimerkiksi uudelle paikkakunnalle muutettaessa tukea koetaan tarvittavan itsenäisen arjen ja rahankäytön hallintaan. Ammatillisen koulutuksen aikainen tuen tarve painottuu haluun saada tukea itsetuntemuksen, omien vahvuuksien ja osaamisalueiden löytämiseen ja oman hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Myös ammatillisen koulutuksen opinnoissa opiskelijat kokevat tärkeimmiksi tuenantajiksi opinto-ohjaajat ja luokanvalvojat (Lakkala ym. 2022, 3, 10, 12).

Turusen (2017) mukaan perusopetuksessa ollaan päättöluokalla ennen siirtymää preliminaalivaiheessa, jossa valmistaudutaan siirtymään. Varsinainen siirtymä tapahtuu liminaalivaiheessa eli perusopetuksen päättöluokan ja toisen asteen välissä. Postliminaalivaiheessa siirtyjä on jo uudessa kontekstissa, mutta vasta tutustuu siihen ja omaan rooliinsa uudessa ympäristössä. Tyypillistä vaiheille on pikkuhiljainen irrottautuminen, siirtyminen uuteen ja siihen kiinnittyminen. Siirtymäprosessi on päättynyt siinä vaiheessa, kun yksilö tuntee uuden kontekstin turvalliseksi ja osaa toimia siinä. Kyse ei ole pelkästään uuteen siirtymisestä vaan monivaiheisesta prosessista, jonka yksilö käy läpi siirtymäprosessin ja jonka onnistuminen vaikuttaa tulevaisuuden

siirtymiin joko kasvattamalla siirtymäosaamista tai luomalla pelkoa epäonnistumisista. (Turunen 2017, 151–152.)

Elämän käännekohtat kulkevat käsikädessä toimijuuden tunnon kanssa, sillä käännekohtia voidaan määritellä valinnanmahdollisuuden näkökulmasta. Kun nuori voi tehdä valintoja ja tuntee vaikuttavansa elämäänsä, syntyy toimijuuden tunne. Jos asiat tapahtuvat ilman omaa valintaa, seurauksena voi olla heikkenevä hyvinvointi ja tyytymättömyys. Useiden tutkimusten mukaan nuorten koulutussiirtymien on tutkittu vaikuttavan keskeisesti heidän hyvinvointiinsa. (Juntunen 2016, 39, 58–59; Leppo, Ketokivi & Honkasalo 2014, 371; Salmela-Aro 2009, 305.)

Nuoren elämänkulku, johon sisältyvät koulutukselliset ja ammatilliset valinnat, rakentuu ihmissuhteista, kulttuurisista ilmiöistä, yhteiskunnallisista rakenteista ja historiallisista tekijöistä. Nuoren toimijuus, tapahtumien ajoitus, sijainti ja linkittyvät elämät selittävät nuoren tekemiä valintoja. Esimerkiksi nuori, jolla on vahva minäpystyvyyden tunne ja usko omiin kykyihinsä suoritua erilaisista tehtävistä, pysyy omien haaveidensa polulla, vaikka lähipiiristä tulisi sosiaalista painetta toimia toisin. Toisaalta, jos koulutusvalinta tulee tehtäväksi liian varhaisessa vaiheessa, minäpystyvyyden tunne on heikompi ja nuoren valinnat toteuttavat sosiaalisia odotuksia. Rakenteet, joiden osana nuori on, näyttäytyvät sitovina ja kannattelevina. Ne voivat olla myös rajoittavia ja toimintamahdollisuuksia kaventavia, jolloin toimijuus on haurasta. (Juntunen 2016, 39, 58–59; Juntunen 2020, 21, 23.)

3.2 Sosiaaliset tekijät ja haaveet alavalinnoissa

Suihkosen (2017) mukaan vanhempien merkitys alavalintaprosessissa on merkittävä. Sen sijaan kavereiden merkitys ammatinvalinnassa on pienempi ja sen merkitys on laskenut viimeisten vuosikymmenien aikana. Lähiverkosto luo nuoren elämänkenttään kulttuurisia malleja ja välittää elämäntapaisuutta, arvostuksia ja asenteita sekä tietoa. Tässä korostuu myös kavereiden merkitys. Sosiaalinen verkosto voi toimia voimavarana, mutta se tuo mukanaan myös suunnittelun ja suuntautumisen esteitä, paineita ja jännitteitä alavalintaan liittyen. Nuori ei tee valintojaan tyhjiössä, vaan koulutus- ja ammatinvalintaprosessi tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä (Suihkonen 2007, 33, 81).

Perhetaustalla on vaikutusta sekä keskiasteen tutkinnon suorittamiseen että erityisesti suoritettujen tutkinnon tyyppiin (Kouvo ym. 2011, 26). Vanhempien yhteiskuntaluokka ja koulutus vaikuttaa paitsi itsestäänselvyyksiin koulupolulla myös vanhempien sitoutumiseen lapsen koulutuspolun suunnitteluun. (Silvennoinen ym. 2015, 453–453, 456). On myös havaittu, että media, esimerkiksi internet ja sosiaalinen media, vaikuttavat alavalintoihin. Vaikutus on kuitenkin usein myös stereotyyppioita vahvistava. Lisäksi runsas internetin käyttö hidastaa joidenkin tutkimusten mukaan ammatinvalintapäätöksen tekemistä. Syitä tähän ei ole tutkimuksissa esitetty, mutta internetin ja sosiaalisen median tiedonlähteenä toimiva rooli ei ole pelkästään ammatinvalintaa helpottava tekijä. (Niittyalahti 2021, 21; Pekkarinen & Myllyniemi 2018, 29; Penttinen, 2015, 102, 108; Vanhalakka-Ruoho 2016, 2.)

Lahtisen ja Vienon (2019) mukaan koulutuspolitiikan taustaoletus rationaalisesta ideaalivalitsijasta antaa ymmärtää, että nuoret tekevät yksilöllisiä koulutusvalintoja tavoiteorientoituneista, pitkän tähtäimen tulevaisuuden suunnitelmista käsin ja vapaina kulttuurisista tai rakenteellisista rajoittavista tekijöistä. Uusliberalistinen valintadiskurssi korostaa retoriikkaa, jossa valinnat ovat yksilöllisiä ja omaehtoisuus ohittaa sosiaaliset ja rakenteelliset tekijät. Nuoret ovat kuitenkin hyvin herkkiä ympäristön signaaleille 15–16-vuoden iässä, jolloin toisen asteen yhteishaun valinnat pääsääntöisesti tehdään. Nuorten koulutusvalintojen muotoutumiseen vaikuttaa laaja joukko sosiaalisia, rakenteellisia ja kulttuuriin kytköksissä olevia tekijöitä, jotka muovaavat niitä mielikuvia, joita nuorilla on erilaisista itselleen sopivista ammateista. (Juntunen 2016, 38, 57; Lahtinen & Vieno 2019, 47.)

Myös valinnan merkitys voi olla nuorille erilainen. Osa nuorista ajattelee, että opiskeltava ala tähtää pitkälle tulevaisuuden toimijuuteen ja ammattiin, osa taas näkee elämänsä kulun koostuvan erilaisista vaiheista eikä liitä opiskelualansa valintaa yhteen tulevaisuuden toimijuuteensa kanssa. Osa nuorista puolestaan ajattelee, että päätöksen opiskelualasta ja tulevasta ammatista tulisi osua kerralla oikeaan. Toiset taas näkevät ammatinvalinnan pikemminkin polun valitsemisena, joka johdattaa eri elämänvaiheissa erilaisiin risteyksiin, joissa voi valita monta uutta suuntaa. (Juntunen 2016, 57–59.) Nuoret luovat käsityksiä itselleen sopivista ammateista esikuva-ammattilaisten kautta. Nuoret eivät siis muodosta mielikuvaa tietystä ammatista. Sen sijaan he muodostavat mielikuvan ammattilaisesta ja vertaavat tätä ammattilaisen mielikuvaa siihen kuvaan, joka heillä on

itsestään pohtiessaan, sopisivatko he ammattiin. Huomioitavaa on, että sukupuolisteroottyyppiset mielikuvat vaikuttavat nuorten koulutusvalintoihin erityisesti silloin, kun oikeaa tietoa eri aloista on saatavilla niukasti. (Lahtinen & Vieno 2019, 28–29.)

Brownin (1990) mukaan haaveet ja toiveet ovat myös vahvasti taustatekijöinä ammatinvalinnassa. Yksilöllä on olemassa jonkinlainen käsitys päätöstensä vaikutuksesta hänen tulevaisuuteensa. Siksi päätöksiä tehtäessä mukana on näkymä tulevaisuudesta. Ammatinvalintapäätökset perustuvat osittain tulevaisuuden toiveiden ja odotusten realisoitumiseen päätösten kautta. Nämä odotukset ovat subjektiivisia, koska ammatinvalinnan kautta tulevaisuudenodotusten täyttyminen ei voi koskaan olla varmaa. (Brown 1990, 399.) Tutkimusten mukaan sosiaalisilla tekijöillä on enemmän merkitystä alavalinnan kannalta kuin henkilökohtaisilla mieltymyksillä. Yksilöt valitsevat jo hyvin nuorella iällä koulutuspolkua, jotka toisintavat heidän sosiaalista ympäristöään. (Vilhjálmsdóttir & Arnkelsson 2013, 581–582).

Elämänkulkuun vaikuttavia tekijöitä voidaan tarkastella historiallisen aikakauden, elämäntapahtumien ajoittumisen, oman elämän ja muiden ihmisten elämän linkittymisen ja toimijuuden kautta (Elder 1994). Toimijuus, ajoitus, sijainti sekä linkittyvät elämäntapahtumat vaikuttavat ihmisen koulutuksellisen ja ammatillisen elämänkulun muotoutumiseen. Yksilölliset polut eivät suuntaa välttämättä kohti ihanteita ja ehjää elämäntapaa. Ihmisen elämäntapahtumat on yhteydessä moniin eri tekijöihin ja sattumiin. (Juntunen 2016, 43.) Toisaalta koulutuksellista siirtymää voidaan hahmottaa kolmiosaisena prosessina, jossa yksilö on liminaaliprozessissa, uuden ja vanhan rajalla (Smith & Dowse 2019).

3.3 Urasuunnittelun orientaatiot

Juntunen (2016) määrittelee ammatilliseen koulutukseen hakeutuvat neljään ryhmään: kutsumuksen ohjaamat, sopeutujat, järkeilijät ja hämmentyneet. Kutsumuksen ohjaamiin kuuluvat ne nuoret, jotka kokevat opiskelupaikkansa ja tulevaisuuden työnsä kietoutuvan heidän arvoihinsa, intohimoihinsa ja persoonallisiin ominaisuuksiinsa sekä itsensä toteuttamiseen. Sopeutujat ovat niitä nuoria, jotka ovat tavallaan löytäneet itsensä opiskelupaikastaan. Nuoret kertovat olevansa kiinnostuneita koulutusalaan tai melko

motivoituneita opiskeluun. Ala, jota nuori opiskelee, ei mahdollisesti tarkoita samaa kuin työ, mitä hän haluaa tulevaisuudessa tehdä, ja nuoren tämän hetkinen toimijuus ei välttämättä tähtää pitkälle tulevaisuuden toimijuuteen. Kolmannen ryhmän muodostavat ne nuoret, joiden koulutuksellisten ja ammatillisten valintojen taustalla ovat järkipäiset syyt. Nuoret perustelevat valintojaan esimerkiksi hyödyllisyyden, työllistymisen, taloudellisen pärjäämisen ja sijainnin näkökulmista. Neljäntenä ryhmänä ovat hämmentyneet. Ryhmään kuuluvat nuoret kokevat jopa ahdistusta koulutus- ja ammatinvalintaan liittyvissä kysymyksissä. He vaikuttavat olevan kiinnostuneita melko monista eri vaihtoehdoista, ja oikean alan löytäminen voi tuntua nuoresta haastavalta. (Juntunen 2016, 53–56.)

Myös Järvinen (1999, 39) käyttää samantyyllisiä luokitteluja kuin Juntunen. Hänen tutkimuksessaan jako perustuu enemmän perheen ja taustan vaikutukseen opiskelualan valinnassa. Koulutukseen hakeutuvat nuoret jakautuvat kulttuurin uusintajiin, individualisteihin, etsijöihin ja ailahtelijoihin. Kulttuurin uusintajat ovat varmoja koulutusvalinnoistaan ja toistavat perheen traditiota. Individualistit ovat myös varmoja valinnoistaan, mutta valinta perustuu omaan tietoiseen harkintaan. Etsijät ovat uusintajien lailla vielä kodin vaikutuspiirissä, mutta valinta on vielä hapuilevaa ja ammatillinen esimerkki lähipiiristä puuttuu. Ajelehtijoilla on puolestaan halu irtaantua kodin vaikutuspiiristä. Heille tulevaisuus näyttäytyy epävarmana ja ammattiin kytkeytyvä päämäärä puuttuu. (Järvinen 1999, 39–49.)

Verrattaessa Työtehoseuran (2022) tutkimuksia ammatinvalintaa yleisesti tutkineiden Juntusen (2016) ja Järvisen (1999) tutkimuksiin löytyy alavalintaprofiileissa yhtäläisyyksiä. Metsäalalla tutkimuksessa korostuvat kutsumuksen ohjaamat nuoret. Myös järkeilijät, kulttuurin uusintajat ja individualistit löytyvät metsäalan opiskelijaprofiileista. Kuitenkin hämmentyneiden, etsijöiden tai ajelehtijoiden profiilit puolestaan löytyvät yleisistä tutkimuksista, mutta Kilpeläisen ym. (2022) tutkimuksessa heitä ei juurikaan havaita tutkimusjoukossa. Myös sopeutuneiden motiiveista puhutaan Työtehoseuran tutkimuksessa hyvin vähän. Juntusen (2016) ja Järvisen (1999) mukaan sopeutujien valinnoissa erityisesti vertaisryhmien vaikutus on merkittävä. Sopeutujille tärkeää on yhteenkuuluvuus sosiaalisten ryhmien ja instituutioiden kanssa, vaikka itse opiskeltava ala ei olisi nuorelle se oikea. Sopeutujat voivat tehdä valintojaan esimerkiksi sen mukaan, minne heidän kaverinsa suuntaavat. Samalla he rikkovat rajoja koskien

ihanteellista koulutuspolkua. Tällöin aikuisen näkökulmasta epäonnistunut koulupolku voi olla nuoren mielestä ideaalinen. (Juntunen 2016, 49–56, 59; Järvinen 1999; Kilpeläinen ym. 2022, 35.)

Keskeisimpänä tekijänä alavalintaan nuoret kokevat alan kiinnostavuuden. Kuitenkin kiinnostuksen syntymekanismeja ei täysin tunneta ja taustalla voivat olla kiinnostukselle alisteisina syinä esimerkiksi alan palkkaus, työllistymismahdollisuudet ja oppilaitoksen sijainti. (Pekkarinen & Myllyniemi 2018, 39.) Erityisesti Lapissa koulutukseen hakeutumisessa erityispiirteitä ovat pitkät välimatkat ja koulutustarjonnan alueellistuminen (Karjalainen & Pesonen 2014, 17). Lapin elinolosuhteille on ominaista, että elinkeinomuutokset ja taloudellinen kasvu esiintyvät hyvin paikallisina, kuten esimerkiksi matkailu- ja kaivospaikkakunnilla tapahtuu (Vaattovaara 2015, 131). Lappilaisen toimintaympäristön erityispiirre on toisen asteen ammatillisten oppilaitosten puuttuminen useimmilta paikkakunnilta (Karjalainen & Pesonen 2014, 17).

Lappilaisten nuorten jatko-opintoihin siirtymistä toiselle asteelle käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että lähtemisen välttämättömyys on pienten kylien nuorten todellisuutta koko Lapissa. Puhe lähtemisen välttämättömyydestä yhdistää lappilaisia nuoria. Nuorten kertoman perusteella toiselle asteelle siirtymistä odotetaan, mutta se on myös haikea prosessi. Usealle pohjoisen nuorelle toiselle asteelle siirtyminen tarkoittaa pois kotoa muuttamista ympäristöön, jossa kulttuuri ja toimintatavat ovat erilaisia kuin kotona. Nuorten on kehitettävä kyky lähteä ja tulla toimeen kasvuoloistaan poikkeavassa ympäristössä. Sijainti on yhteydessä fyysisen sijainnin lisäksi myös kulttuuriseen ja sosiaaliseen rakenteeseen. Nuoret voivat joutua pohtimaan työllisyyden kysymyksiä sekä taloudellista pärjäämistä epävarmassa maailmassa. (Juntunen 2016, 59; Rahko-Ravanti 2017, 103, 109–111; Vaattovaara 2015, 198.)

3.4 Opinto-ohjauksesta ja urasuunnittelusta tulevaisuusorientaatioon

Puhakan ja Silvosen (2011, 257) mukaan opinto-ohjaukseen ladataan paljon odotuksia. Tutkimusten perusteella se on tehokkainta ohjausta nivelvaiheessa perusopetuksesta toiselle asteelle. Samalla opinto-ohjaajan työ on jatkuvassa muutostilassa ja koulutusinstituutioiden jännitteiden keskiössä. Ohjauksen merkitys nähdään kasvavana myös sujuvien työmarkkinasiirtymien ja kansantalouden kannalta. Suihkosen (2017, 33) mukaan ammatilliseen koulutukseen hakeuduttaessa tärkein tietolähde ammateista ja aloista on opinto-ohjaaja. Onnismaan (2014, 299) mukaan ohjaus- ja neuvontatyö ei voi kuitenkaan enää perustua paremmin tietämiseen, testaamiseen tai muuhun perinteiseen asiantuntijuuteen, vaan ohjaajan ja asiakkaan yhteistyösuhteeseen.

Onnismaa (2003, 6) viittaa Eräsaareen (2000) ja Kososeen (2000) ja vertaa ohjauskäsityksen muuttumista modernin ja postmodernin ajan välillä. Hänen mukaansa aiemmin asiantuntijalle riitti vankka todellisuuden taju, mutta nyt tarvitaan ennen kaikkea mahdollisuuden taju. Onnismaa (2003), tulkitsee, että ohjausteorian merkitys on muuttumassa universaalien uravalintateorioiden taitavasta soveltamisesta ohjaustilanteessa (outside in) käsitykseen ohjaustilanteessa syntyvistä asiakas-, ohjaaja- ja tilannesidonnaisista teorioista (inside out). Onnismaan mukaan postmoderneja ja moderneja lähestymistapoja ei kuitenkaan tulisi asettaa uraohjauksessa vastakkain. Ohjattavan tulisi saada tarpeidensa mukaan sellaista ohjausta, jossa yhdistetään molempia näkökulmia. (Onnismaa 2003, 6–7.)

Peavyn (1999) mukaan ohjauksen suuntaukset perustuvat johonkin neljästä teoreettisesta pääsuuntauksesta, joita ovat psykoanalyttinen, behavioristinen, kognitiivinen ja humanistinen. Mikään yksittäinen ohjausmenetelmä ei ole osoittautunut tutkimuksissa toistaan paremmaksi. Useimmissa ohjausmenetelmissä korostetaan asiakkaan ja ohjaajan vuorovaikutuksen merkitystä. Lisäksi niitä yhdistää toiminta, jossa tarjotaan tukea, huolenpitoa, lohtua ja toivoa, annetaan tarvittaessa asiallista ja oikeaa tietoa sekä autetaan selventämään ja luomaan kuvaa omista tavoitteistaan ja omasta tulevaisuudestaan. Lisäksi niissä autetaan nuorta tunnistamaan omia voimavarojaan ja rajoituksiaan ja autetaan tekemään ja toteuttamaan vaihtoehtoisia valintoja ja suunnitelmia. Muissa suhteissa ohjaussuuntauksissa voi kuitenkin olla merkittäviäkin eroja. Eroja on siinä,

pidetäänkö ohjaajaa asiantuntijana vai liittolaisena, pidetäänkö ohjaajan roolia neuvoa antavana vai katalysoivana ja kuinka ohjauksessa suhtaudutaan tunteisiin. (Peavy 1999, 18–19.)

Onnismaan (2014, 296–297) mukaan muutosta on Peavyn tutkimustulosten julkaisemisen jälkeen tapahtunut sekä ohjauksessa että siinä, millaisena toimintana ohjaus nähdään. Onnismaa tiivistää viime vuosikymmenten ohjauksen muutokset siten, että ohjaus on laajentunut useissa keskusteluissa ja osin käytännössä opinto- tai uraohjauksesta elämänsuunnitteluksi. Onnismaa viittaa Peavyyn, jonka mukaan työtä tai opintoja ei käsitellä irrallisina alueina, vaan niiden merkitystä kartoitetaan hyvän elämän osana. Peavyn (2000, 23–24) mukaan urasuunnittelu on vain yksi teema yksilön minäprojektissa. Yksilö on kokonaisuus eikä vain urapäätösten tekijä. Tästä näkökulmasta uraohjaus on yleisen elämänsuunnittelun metodologia.

Onnismaa (2003, 8–10) kuvaa ohjauksen määrittelyn hankaluutta tuomalla esille, mitä ohjaus ei ole. Hänen mukaansa negation määrittely on helpompaa kuin kuvata ohjauksen todellista luonnetta. Ohjaus ei ole ammattiala, tieteenala, terapiaa, opetusta tai neuvojen antamista. Ohjausta ei voida normalisoida perinteisten instituutioiden sektoroituneeksi toimintatavaksi, koska ohjaus on rajoja tutkivaa ja kyseenalaistavaa. Ohjausta ei tule myöskään mystifioida, koska resursseja ei voi myöntää selittämättömälle.

Ahvenainen, Korento, Ollila, Jokinen Lehtinen ja Ahtiainen (2014, 12) kuvaavat, kuinka suomalainen opinto- ja uraohjaus on kehittynyt terapiatyön pohjalta. Suomalaisessa ohjaustyössä sosiodynaamisella lähestymistavalla on vankka asema. Ohjauksessa keskitytään elämäntilanteen hahmottamiseen ja tulevaisuus nähdään erilaisina toiveina, tavoitteina, suunnitelmina tai vaiheina. Opinto-ohjauksessa ovat vahvasti esillä myös kognitiivisanalyttisestä teoriasta kehittynyt dialoginen ohjaus, ratkaisukeskeinen malli sekä omaa oppimista ja reflektiota korostava ohjauksen käsitys.

Ahvenaisen ym. (2014, 12–13) mukaan opinto-ohjaus kehittyi koko ajan ja 2010-luvulla esiin on nostettu tulevaisuusohjauksen näkökulma, jonka voidaan ajatella vastaavan myös kansantaloudellisiin toiveisiin ohjauksen taustalla. Tulevaisuusohjaus on syntynyt tulevaisuudentutkimuksen ja kokonaisvaltaisen ohjausajattelun yhdistelmästä. Eri ohjaussuuntaukset ovat voimakkaasti yksilökeskeisiä ja niiden keskeinen ideologia korostaa ohjattavan omien valintojen kunnioitusta. Ohjauskeskusteluissa tulevaisuus

ymmärretään usein lähitulevaisuutena. Kuitenkin yhteiskunta muuttuu koko ajan ja urat pilkkoutuvat, jolloin yksilön tulevaisuus on vaikeasti ennustettavaa. Tulevaisuusohjauksessa näkökulmaa laajennetaan tulevaisuuden työelämään ja yhteiskuntaan ja pyritään kytkemään yksilön toiveet tähän näkökulmaan. Heikkilä, Jokinen, Ollila & Nevala (2017, 7) viittaavat Rubiniin (1998), jonka mukaan erityisesti nuorten aikaperspektiivi on tulevaisuutta koskien melko lyhyt ja ulottuu lähivuosiin sekä niiden tapahtumiin. Heikkilä, Jokinen, Ollila & Nevala kertovat Tellan (1996) selittäneen nuorten ajattelun lyhyttä aikaperspektiiviä muun muassa sillä, että nuoruuden elämänvaiheessa oman tien löytäminen vaatii runsaasti voimavaroja eikä pitkälle tulevaisuuteen yltävään ajatteluun riitä resursseja.

Sekä Ahvenharjun, Minkkisen & Lalotin (2018) että Ahvenaisen ym. (2014, 14) mukaan tulevaisuustietoisuus on määritelty psykologisena ilmiönä, joka muodostuu viidestä ulottuvuudesta: systeemisyiden ymmärryksestä, avoimuudesta vaihtoehdoille, muiden huomioonottamisesta, omasta toimijuuskäsityksestä sekä oman aikakäsityksen laajuudesta. Ilmiö näkyy yksilöissä hyvin eri tavalla, koska jokaisella on oma henkilökohtainen näkemys omista kyvyistä ja pystyvyydestä. Tulevaisuusohjaus sisältää kyvyn sosiaalisen ympäristön kriittiseen arviointiin, itsenäiseen harkintaan, oman roolin ja merkityksen näkemiseen sekä itsereflektioon eli sisäisten prosessien ja ulkoisten suhteiden pohdintaan.

Vanhalakka-Ruoho (2016, 194) toteaa tutkimuksessaan, että tulevaisuustietoinen ohjaus tukee elämänkulun näkökulmaa. Läpi elämäkulun on mahdollisuus kehitykseen ja muutoksiin. Kehitys on jatkuva prosessi. Elämäkulku ei ole vaihe vaiheelta etenevä kaari, vaan kehitys on monisuuntaista. Kehitys on kasvamista ja luopumista. Elämäkulun viitekehys tuo toimijuuteen aikaperspektiivin niin yksilön elämänhistorian, nykyhetken ja tulevaisuuteen suuntautumisen kuin ympäristönkin ajallisen muuntuvuuden. Elämäkulun näkökulman voi jopa ajatella tuovan ohjaukseen kriittistä realismia.

Vanhalakka-Ruohon (2016) mukaan elämäkulun näkökulma tarjoaa ohjaustyölle perustaa. On kuitenkin muistettava, että elämäkulku ei ole vain individualistinen yksilön suunnitelmiin, valintoihin ja uskomuksiin liittyvä prosessi. Ihmiset toimivat rakentaessaan elämäkulkua ja työuria suhteissa tilanteisiin, toimintaympäristöihin,

rakenteisiin ja aikakauteen. Myös eksistentiaalinen näkökulma on huomioitava. Ihmisellä on valinnanvapautta ja vastuuta niin elämänsä tuottajana kuin vaikutettuna olemisesta. Tulevaan suuntautumisen prosessissa painotetaan vaihtoehtoisten maailmojen kuvittelua, millä on vaikutuksensa ihmisen elämänsä muotoutumiseen. Elämänsä rakentamisen periaatteena pidetään bricolage-toimintaa, jossa ihminen käyttää elämänsä rakennusaineina kulloinkin tarjolla olevia ja avautuvia mahdollisuuksia ja voimavaroja. Tuotamme merkityksiä käsillämme olevista aineksista ja käytämme tässä yksilöllisiä tulkintoja. (Vanhalakka-Ruohon 2016, 199–200.)

Tällainen toimijuus pakenee suoraviivaista ennustettavuutta ja yksioikoisia suunnitelmia. Myös Peavyn (1999, 25) mukaan bricolage-lähestymistapa rikastaa ohjausta käyttäen käytännöllistä ongelmanratkaisukykyä osana ohjausta ja hyödyntää elämän aikana oppimaansa kulttuurista tietoa uuden rakennusaineena. Ahvenharjun ym. (2018) mukaan tulevaisuuden lukutaito on merkityksellistä elämänsä ja tulevaisuustietoisuuden näkökulmissa. Tulevaisuusorientaatiossa aikakäsitys on kykyä muotoilla ajassa eteneviä tapahtumaketjuja, toimijuus sellaisten toimintatapojen hallintaa, joilla voi vaikuttaa tulevaisuuteen ja systemisyys kykyä hahmottaa tulevaisuuteen vaikuttavien tekijöiden yhteyksiä. Vastuullisuus on kykyä arvioida tehtyjen tulevaisuusvalintojen toivottavuutta ja eettisyyttä. Lisäksi tarvitaan avoimuutta tulevaisuuden vaihtoehtoja kohtaan.

4. Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaiset tekijät vaikuttavat metsäalan perustutkinnon opintoihin hakeutumiseen Lapissa. Erityisesti mielenkiinto kohdistuu epätyypillisiin alavalintoihin, joissa opiskelija valitsee alan epätyypillisesti taustaansa, sukupuoleensa tai asuinpaikkaansa nähden. Tavoitteena on kerätä subjektiivista ja kokemuksellista tietoa metsäalan ammatilliseen koulutukseen hakeutuneiden nuorten motiiveista alavalintaan ja ajatuksista toisen asteen jatko-opinnoista.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Millaisilla tekijöillä yhteishaussa metsäalan perustutkintoon hakutuvat perustelevat alavalintaansa?
- Millaisia haaveita ja olettamuksia opiskelijoilla on ammatillisen koulutuksen opinnoista ja omasta tulevaisuudesta ammattiin valmistumisen jälkeen?

Tutkimus kohdistuu Lapin alueella, jotta tutkittavien saavutettavuus olisi hyvä. Lisäksi Lapin alueen välimatkat tekevät yhteishaun nuorille haasteelliseksi, sillä kotoa lähimpään ammatilliseen oppilaitokseen voi olla satoja kilometrejä. Näin tutkimus ottaa huomioon Lapin erityispiirteet koulutukseen hakeutumisessa.

4.2 Narratiivisuus tutkimuksen viitekehyksenä

Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kertomusten analyysi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 218). Narratiivisessa tutkimuksessa hyödynnetään narratiivista hermeneutiikkaa, joka korostaa kokemuksen kielellisyyttä ja kertomuksellisuutta. Kertomuksellisesta näkökulmasta kokemukset muodostuvat sekä yksilöllisesti että sosiaalisesti, sillä kertomukset ilmaisevat, esittävät ja muotoilevat kokemuksia. (Toikkanen & Virtanen 2018, 65–66.) Kertomuksen tutkimus ei ole yksittäinen metodi, vaan laaja monitieteellinen tutkimussuunta, joka sisältää monia erilaisia menetelmiä

lähestymistapoja. Yhdistävä seikka on tutkimuksen kohde eli kertomukset, tarinat ja kerronta yhteiskunnassa. (Hyvärinen 2023.)

Toikkasen ja Virtasen (2018, 65–66, 78) mukaan narratiivinen kokemuksen tutkiminen asemoituu valtaosin konstruktivistiseen paradigmaan, jonka tunnusmerkkejä ovat relativistinen ontologia ja subjektivistinen epistemologia. Kokemuksen tutkimuksessa tämä tarkoittaa, että yksilöiden elämät ja kokemusmaailmat katsotaan ainutlaatuisiksi ja jatkuvasti muuntuviksi, jolloin myös kokemuksia koskeva tieto on yksilöllistä ja muuttuvaa. Tutkimuksessa tarinointi tarkoittaa yksilöiden elävää kerrontaa ja narratiivi tai kertomus järjestystä tavoittelevaa konstruktiota.

Narratiivien tutkimusta voidaan lähestyä narratiivisen tutkimuksen ja narratiivien tutkimisen kautta. Löyhästi tulkittuna narratiivisena tutkimuksena voidaan pitää kaikkea, jossa ymmärryksen välineinä käytetään narratiivin, kertomuksen tai tarinan käsitteitä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110–111). Tässä tutkimuksessa narratiivisuus nähdään ensisijaisesti narratiivien eli tarinoiden ja kerronnan kautta.

Hyvärisen, Hatavaran ja Rautajoen (2019, 37) mukaan viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostettu, että identiteetit eivät ole pysyviä eivätkä omistettuja entiteettejä vaan että pikemminkin niitä tehdään, todennetaan ja muunnellaan tilanteisesti. Narratiivisessa tutkimuksessa on mahdollista hakea kertojan sisäistä tarinaa ja sitä, kuinka tarina kuvaa kertoja minä-maailma -suhdetta. Analyysivaiheessa tarinat voidaan sitoa juonellistamisen ansiosta tarinoiksi, joita päästään analysoimaan. (Laitinen & Uusitalo 2008, 123, 135.) Asemoinnin analyysi tukee tätä tarkastelua. Retorinen tilanteisuus ja laajempia kokonaisuuksia jäsentävä kerronnallistava tulkinta asettuvat analyttisesti dokumentoitavissa olevaan vuorovaikutukseen. Kertominen ei avaudu vain esityksenä menneestä kokemuksesta, se näyttäytyy aktiivisena paikan ottamisena sosiaalisessa maailmassa. (Hyvärinen ym. 2019, 37–38.)

4.3 Narratiivinen teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla, joka on tyypillinen aineistonkeruutapa narratiivisessa tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2010, 218). Hyvärisen ja Löyttyniemen

mukaan (2006, 201) haastattelun etuna kyselyyn verrattuna on, että kyselyssä saadaan ne tulokset, mitä vastaajat kyselyyn täyttävät, lisäkysymyksiin kyselyssä ei ole mahdollisuutta. Haastattelussa haastattelija keskustelee tutkimukseen osallistujien kanssa reaaliajassa, jolloin voidaan kysyä jatkokysymyksiä ja suunnata tiedonhankintaa. Kyseessä voidaanakin katsoa olevan vuorovaikutuksellinen yhteisprojekti, jossa haastattelijan tehtävä on auttaa haastateltavaa konstruktuoimaan kertomustaan. Hirsjärven ja Hurmeen (2011, 34–35) sekä Vallin ja Aaltolan (2015, 27–28) mukaan teemahaastattelu sopii tilanteisiin, joiden taustalla on monimutkaisia ja monisyisiä tilanteita tai prosesseja, joiden selittäminen yksinkertaistetussa kyselyssä tai haastattelussa on hankalaa.

Haastattelu on valintana perusteltu myös siksi, että segregoituneena alana metsäalan opiskelijoista suurin osa on poikia. Pojilla lukutaito voi olla huolestuttavan heikko (Leino ym. 2019, 42). Ammatillisen koulutuksen tekniikan aloille hakeutuu paljon nuoria miehiä (Lahtinen & Vieno 2019, 27.) ja ammatilliseen koulutukseen ovat hakeutuneet tyypillisimmin nuoret, joiden peruskoulun päästötodistuksen lukuaineiden keskiarvo on keskimääräistä heikompi (Kouvo 2011, 26). Haastattelun voi katsoa tukevan mahdollisuutta ilmaista itseään kirjoittamista paremmin kohderyhmässä. Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 13) toteavat, että haastattelu mahdollistaa vuorovaikutuksen ja kysymysten palastelun, jolloin haastattelija voi seurata, ymmärtääkö haastateltava kysymyksen. Tarvittaessa haastattelija voi kysyä uudestaan selkokielellä ja havainnollistaa kysyttyä asiaa.

Puolistrukturoidussa haastattelussa teema on olemassa ja teemaan liittyen laaditaan teemaa tukevia kysymyksiä ohjaamaan keskustelua. Haastateltavalla on kuitenkin mahdollisuus tarinoida ja kertoa haastattelun aikana itselle merkityksellisistä teemoista ilman kysymysten ohjausta. Narratiivisessa haastattelussa tavoitteena on saada haastateltava kertomaan tarinoita ja antaa riittävästi tilaa kerronnalle (Kaasila 2008, 45). Narratiivinen haastattelu on puhtaimmillaan yhden kysymyksen esittämistä (Laitinen & Uusitalo 2008, 123). Kuitenkin narratiivisuutta voi syntyä myös puolistrukturoidussa haastattelussa, kun tutkija esittää kysymyksiä, joihin hän voi olettaa saavansa vastaukseksi tarinoita. Kerronnallinen haastattelu on muotoiltu niin, että se jättää haastateltavan päätettäväksi, mistä aloittaa sekä mitä ja millä tavalla hän kertoo. (Kaasila 2008, 44–45.)

4.4 Haastattelun toteutus ja kohdejoukko

Tutkimusjoukoksi on rajattu vuonna 2023 yhteishaun kautta metsäalan perustutkintoon Lapin koulutuskeskus REDU:un valitut opiskelijat, joita on noin 32 vuosittain. Heillä kaikilla suuntautumisena on metsäkoneenkuljettajan osaamisala. Haastatteluun pyrittiin valitsemaan mahdollisimman heterogeenisen joukko opiskelijoista, jossa mukana on myös epätyypillisiä alavalintoja tehneitä opiskelijoita. Kyseessä on tästä johtuen harkinnanvarainen tutkimusjoukko. Tutkimuksessa harkinnanvaraisuus kohdistuu sekä tutkimusjoukkoon että tutkimuksen paikkaan. Kun tutkimusjoukko on pieni, aineiston tieteellisyyden kriteeriksi nousee sen laatu (Eskola & Suoranta 1998, 18). Tällöin ennen tutkimusaineiston keräämistä muodostetaan valintakriteerit, joihin perustuen aineistoa lähdetään kokoamaan (Vilka 2015, 151).

Haastattelut toteutettiin noin kuukausi opintojen alkamisen jälkeen. Aineiston keruuprosessin alussa luokissa esiteltiin nuorille tutkimusta ja sen tavoitteita. Tämän jälkeen haastatteluun pyydettiin osallistujia henkilökohtaisilla viesteillä. Yhdeksästä mukaan pyydetystä seitsemän suostui ja tämän jälkeen haastateltavien joukkoa täydennettiin. Alkuperäinen ajatus oli haastatella 6–8 opiskelijaa, mutta lopulta lopullinen haastateltavien määrä oli yhdeksän. Nuoret suhtautuivat haastattelupyyntöihin pääsääntöisesti positiivisesti ja lisähaastattelut mahdollistivat rikkaamman aineiston keräämisen.

Tavoitteena oli löytää heterogeeninen haastateltavien joukko, joka sisältää epätyypillisen alavalinnan tehneitä ja siinä tutkimuksessa onnistuttiin. Haastattelut toteutettiin henkilökohtaistamisen keskustelujen jälkeen, jolloin haastattelija oli kohdannut jokaisen opiskelijan opintojen suunnittelun yhteydessä yhdessä oman vastuuopettajan kanssa. Haastattelut kestivät noin 20 minuuttia. Yhteensä haastattelujen kesto oli 171 minuuttia. Lyhin haastattelu kesti 12 minuuttia ja pisin 26 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin ja niiden aikana haastattelija piti päiväkirjaa haastattelujen aikana heränneistä ajatuksista, havainnoista ja alustavista tulkinnoista. Merkitykselliseksi nousi haastattelujen aikana ilmapiiri.

Alasuutarin (2005, 162) mukaan lasta ja nuorta haasteltaessa oleellista on toimia lapsen ja nuoren kielellä. Lisäksi herkkyys ja reflektiivinen vuorovaikutus haastattelutilanteessa

on tärkeää. Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 41) mukaan luottamuksen rakentaminen, empaattinen asenne ja yhteisyyden rakentaminen ovat tärkeä osa haastattelua. Näissä haastatteluissa yhteisyys ja empatia olivat asemoinnin analyysin perusteella havaittavissa erityisesti naurun ja huumorin kautta. Tarinat muuttuivat monisanaisemmiksi ja tarinamaisemmiksi huumorin jälkeen.

Kaikissa nauhoitteissa oli keskustelun lisäksi mukana naurua ja huumoria, joka kevensi tunnelmaa. Haastattelija pyrki kuuntelemaan mahdollisimman pitkään, esittämään täydentäviä kysymyksiä ja pitämään tunnelman kannustavana.

Esimerkki haastattelujen tunnelmasta:

Vastaaja: No ehkä meikällä oli just se, että se ei ole semmoista sosiaalista, että saa itsekseen tehdä siellä metässä. Saa rauhassa yksin olla ja näin. En tykkää yhtään jutella ihmisille...

Haastattelija: Ja silti ilmoitit tähän vapaaehtoiseksi juttelemaan miun kanssa!

naurua, molemmat nauravat lähes puoli minuuttia

4.5 Tutkimusaineiston analyysi

Haastattelun jälkeen ensimmäinen vaihe oli haastattelun puhtaaksikirjoittaminen eli litterointi. Aluksi tavoitteena oli toteuttaa litterointi suppeana litterointina, sillä oletusarvo oli, ettei tulosten kannalta tarkka litterointi anna lisäarvoa, mutta vie huomattavasti enemmän aikaa. Kuitenkin asemoinnin analyysin teoria tuki eksaktia litterointia (Hyvärinen 2023). Se on työläämpi ja hitaampi vaihtoehto, mutta oli mahdollista haastattelujen kohtuullisen määrän ansiosta. Eksakti litterointi mahdollisti haastattelun, kerronnan ja tarinankertojan asemoinnin tarkemman analyysin.

Kerronnallisen asemoinnin teoria on monia eri analyysitapojen resursseja yhdistävä metodi. Se käyttää hyväkseen sekä kertomuksen teoriaa, kategoria-analyysiä että vuorovaikutuksen tutkimusta. Siinä tutkitaan usein arjen suullisia kertomuksia, mutta sitä

on sovellettu myös haastattelujen analyysiin. Hyvärinen viittaa Michael Bambergin (2004) malliin asemoinnista, jossa analyysi tapahtuu analyttisesti ja ajallisesti kolmella eri tasolla: tarinan tasolla, kerronnan tasolla ja identiteetin ja yhteiskunnallisten diskurssien eli puhetaiposten tasolla. (Hyvärinen 2023.) Tässä tutkimuksessa analysointia tehtiin tarinan ja kerronnan tasolla. Hyvärisen, Hatavaran ja Rautajoen (2019, 39) mukaan asemoinnin aineiston luokitteluun perustuva analyysi sivuuttaa kerronnan vuorovaikutuksellisen tilanteen ja sisällön vuorovaikutteisen tuotannon. Retorisen tutkimussuuntauksen korostamat piirteet (kuka kertoo, kenelle, vastauksena mihin ja keiden läsnä ollessa) ovat olennainen osa kertomuksen jäsentymistä.

Analyysivaiheessa aineistoa lähestyttiin kahden erilaisen metodologisen lähestymistavan kautta. Ensimmäisessä vaiheessa litteroitua aineistoa käsiteltiin ja pyrittiin noudattamaan Ruusuvooren ym. (2010, 12) ohjeita analyysin vaiheista. Tässä vaiheessa aineistoon tutustuttiin ja järjesteltiin sitä helpommin käsiteltäväksi. Tämän jälkeen aineisto luokiteltiin teemojen ja ilmiöiden löytämiseksi. Teemoittelun pääpaino ei ollut teemojen nimissä vaan avaintemoissa, joiden merkityssuhteiden sijasta tarkasteltiin muutosta ja useita merkityksiä (Toikkanen & Virtanen 2018, 78). Analyysin jälkeen tulokset koottiin ja lopuksi käytiin vuoropuhelua aineiston ja tutkimusongelman välillä. (Ruusuvuori ym. 2010, 12–14.)

Toisessa lähestymistavassa nauhoitettuja haastatteluja kuunneltiin, luettiin litteroituja haastattelutekstejä ja poimittiin Hyvärisen, Hatavaran ja Rautajoen (2019, 13) mallin mukaisesti haastatteluista selvästi kerronnalliset kohdat ja kiinnitettiin huomioita erityisesti kohtiin, jotka liittyivät elämän käännekohtiin. Tavoitteena oli päästä tutkimaan sekä pieniä että suuria kertomuksia. Kertomusten analyysin aikana muodostui juonellistamisen kautta tyyppikertomuksia, joiden avulla haastatteluista rakentui erilaisia orientaatioita ja kertomustyyppisiä. Kun aineistoon oli tutustuttu näillä kahdella eri lähestymistavalla, käsiteltiin aineistoanalyysin tuloksia ja puhtaaksikirjoitettiin ne tutkimukseen. Tämän jälkeen tuloksia peilattiin teoreettiseen viitekehykseen.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessa on ollut tärkeä tuoda haastattelijan ja haastateltavien positiot selkeästi esille haastateltaville. Koska haastattelija toimii opinto-ohjaajana REDU:n metsäalalla, on ollut tärkeää korostaa, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan erityisen tärkeää on huolehtia osallistumisen vapaaehtoisuudesta, jos tutkittavalla on tutkivaan organisaatioon asiakas-, työ-, palvelu- tai opiskelusuhte tai jokin muu riippuvuussuhde tai osallistumisesta päättää joku toinen henkilö kuin tutkittava itse. Lisäksi on erityisesti korostettu oppilaitosympäristöä: tutkimuksen kohteella on oikeus tietää olevansa tutkittavana erityisesti tilanteissa, joissa tutkija on tutkittavaan nähden myös jossain muussa kuin tutkijan roolissa, esimerkiksi tutkittavan esimiehenä tai opettajana. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8.) Tästä syystä haastateltaville korostettiin, että vastauksilla ei ole vaikutusta arviointiin, opinto-ohjaukseen tai opiskelujen toteutukseen.

Lisäksi opiskelijoille on tuotu esille, että lopullisessa tutkimusraportissa opiskelijoiden tarinoita ei ole pääsääntöisesti yhdistettävissä henkilöön. Tämä on eettisesti työn haastavimpia asioita. Haastateltavien taustatietoja (esimerkiksi sukupuoli, perhetausta, ikä ja asuinpaikkakunta) ei kuitenkaan tuoda esille koska kohdejoukko on pieni ja osallistujien anonymiteetti vaarantuu kohderyhmän tarkemmasta kuvaamisesta. Koska opiskelijat ovat osin pieniltä paikkakunnilta, ala segregoitunut ja esimerkiksi taustatarinat vanhempien metsäammateista tai tietyssä koulussa suoritetusta peruskoulusta ovat tunnistettavia, nämä taustatiedot on suodatettu pois tutkimustuloksina esitetyistä tarinoista. Haastatteluja ei myöskään koodata tutkimusraportissa, koska tällöin tarinat ovat helpommin yhdistettävissä vastaajaan.

Haastateltavien nimiä ei tuotu esille työyhteisössä. Toisaalta kaikkia taustatekijöitä ei voi suodattaa materiaalista pois ilman että tutkimuksen laatu kärsii. Tutkittaville tai tietoja tutkimukseen antaneille ei tule luvata täyttä tunnistamattomuutta, ellei se ole toteutettavissa. Esimerkiksi tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden nimettömyys tutkimusjulkaisussa ei välttämättä estä näiden tunnistamista sellaisten henkilöiden toimesta, jotka tuntevat tutkimuskohteena olevan yhteisön tai organisaation toimintaa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 11–12.) Näistä syistä tutkittaville ei voitu luvata täyttä tunnistamattomuutta. Heille kuitenkin luvattiin, että halukkaat saavat lukea

työn ennen sen julkistamista ja tarkastaa, onko esimerkiksi suorista lainauksista tunnistettavissa heidän kommenttinsa.

Tutkimuksen kohteena ovat alaikäiset, mutta 15 vuotta täyttäneet haastateltavat. Tutkimuksessa toimittiin tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen mukaan ja pyydettiin osallistujilta suullisen suostumuksen nauhoitteena ja informoitiin heidän huoltajiaan kotiväenillä asiasta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9–10.) Lisäksi tietosuoja-asiat käsiteltiin työnantajan edustajan kanssa tutkimuslupaa haettaessa, jolloin sovittiin aineiston säilytykseen ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvät ohjeistukset. Eettistä ennakoarviointia tutkimukseen ei tarvittu. Tutkimusluvassa määriteltiin, että haastattelunauhoitteet poistetaan puhelimelta ja litteroidut haastatteluaineistot tietokoneelta pro gradu -tutkielman hyväksymisen jälkeen.

Ennen haastattelua käytiin kaikkien osallistujien kanssa tutkimuksen peruseriaatteen sekä salassapitoon ja eettisyyteen liittyvät pelisäännöt. Kuitenkin haasteeksi anonymiteetille muodostui nuorten halu kertoa toisilleen, ketkä ovat saaneet osallistua haastatteluun ja mitä ovat haastattelussa kertoneet. Tästä syystä haastateltavat haettiin haastatteluihin eri aikoina ja jokainen sai itse päättää, mitä kertoi muulle ryhmälle tapaamisen sisällöstä ja tutkimukseen osallistumisesta vaarantamatta muiden anonymiteettiä.

Tutkimuksen luotettavuuden osalta haaste on ollut, että tutkittava aihe on tutkijalle tuttu. Näissä tilanteissa tutkijan on oltava erityisen tietoinen siitä, että keskittyy analyysissä toisen kokemukseen eikä rakenna tuloksia omista kokemuksistaan (Toikkanen & Virtanen 2018, 70–71). Vaikka tutkimuksessa pyrittiin toimimaan objektiivisesti, ei aineistosta itsestään nouse mitään, joka ei syntyisi tutkijan lukemisen tavan, tulkinnan ja valintojen ohjaamana ja jäsentämänä. Haastattelijan positio haastattelutilanteissa ei mahdollistanut täyttä objektiivisuutta. Näennäisestä onnistumisesta huolimatta on huomioitava, että valtaero voi johtaa esimerkiksi tietämisen raportointiin (Alasuutari 2005, 152), jolla voi olla merkitystä tulosten sisältöön. Toisaalta haastateltavat toivat haastattelutilanteen jälkeen esille, että haastattelua helpotti, kun haastattelija oli valmiiksi tuttu ja haastattelija ymmärsi, millaista opiskeluarki heillä on koulussa ja asuntolassa. Tutkijan kaksoisrooli on siis sekä uhka että mahdollisuus luotettavuudelle, koska luottamus, jonka merkitystä Alasuutari (2005) korostaa oli rakennettu jo ennen haastattelua.

Aineiston ja tutkimuksen validiutta vahvistaa kuitenkin tarinoinnin läsnäolo vastauksissa ja monisanainen vastaaminen. Validiutta voidaan mitata laadullisessa haastattelututkimuksessa sillä, ymmärtääkö vastaaja kysymyksen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 232). Vastauksissa on havaittavissa kysymysten ymmärtäminen ja tarkentavien kysymysten esittäminen. Toisaalta kyseessä on pieni tutkimusjoukko, jonka vastaukset edustavat heidän näkemystään ja kokemuksiaan. Erityisesti tarinoinnin kautta saadaan yksilön tarinoita, joita ei voi yleistää. Toikkasen ja Virtasen (2018, 65–66) mukaan kokemuksen tutkimuksesta ei voida tehdä samanlaisia yleistyksiä kuin luonnontieteellisessä tutkimuksessa. Kuitenkin kokoavia johtopäätöksiä voi tehdä, kun haastateltavien ryhmä on tarpeeksi toistensa kaltainen. Tässä tapauksessa haastateltavia yhdistää ikä, ammatinvalinta ja asuminen Lapissa.

Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa tutkimuksen ja sen tulosten toistettavuutta. Narratiivisessa tutkimuksessa tarina on kyseisen hetken ja yksilön tarina. Toikkasen ja Virtasen mukaan (2018, 65–66) yksilöiden elämät ja kokemusmaailmat ovat jatkuvasti muuttuvia, jolloin myös tietämys ja tarinat muuttuvat. Tutkimus ei ole siirrettävissä, mutta se on toistettavissa ja tarinoista on todennäköisesti eroteltavissa samankaltaisia orientaatioita. Toikkanen ja Virtanen (2018, 81) toteavat, että relativistisen näkökulman vuoksi yleistäminen on kuitenkin suhteellista. Koska yksilöiden kokemukset eivät koskaan täysin vastaa toisiaan, ei täysin yleistä tietoa kokemuksista voida saavuttaa. Kokemus on haasteellinen käsite ja tutkimuskohde, koska siinä yhdistyvät yksilöllinen ja yhteisöllinen ulottuvuus sekä tajunnallisuus ja muut olemispuolet. Silti ihmisen kokonaisvaltaisen ymmärtämisen vuoksi on tärkeää, että myös kokemuksellinen näkökulma on mukana tutkimuksessa.

5. Tulokset

5.1 Metsäalalle hakeutumiseen liittyviä tekijöitä

Tutkimuksessa voidaan erottaa kuusi erilaista orientaatiota, joiden mukaan tutkimuksessa haastatellut nuoret ovat tehneet alavalintaa. Tulokset-luvussa esitellään nämä orientaatiot: Työllistymisorientaatio, tekninen orientaatio, luonto-orientaatio, tulevaisuusorientaatio, kasvun orientaatio ja sosiaalinen orientaatio.

Tulokset osoittavat, että metsäalalle hakeutuneiden nuorten päätös alalle hakeutumisesta on syntynyt toisistaan poikkeavassa aikataulussa. Esimerkiksi metsäkoneyrittäjäperheestä ja -suvusta tuleva opiskelija oli haaveillut alalle hakeutumisesta lapsesta asti ja tehnyt lopullisen päätöksen hakeutumisesta jo yläkouluun siirtyessään. Kuitenkin monella päätös syntyi vasta pakon edessä yhdeksännen luokan kevättalvella, kun yhteishaku lähestyi. Nuorten tarinoissa käy ilmi, että moni oli aloittanut alavalinnan pohtimisen hyvissä ajoin ja tehnyt alavalintaan liittyvää karsintaa matkan varrella. Lopullinen valinta saattoi tapahtua vasta yhteishakulomaketta täytettäessä. Seuraava lainaus kuvaa erään opiskelijan pohdintaa alavalinnasta. Hänelle metsäala on ollut pitkäaikainen haave.

No tuossa keväällä ko piti valita tuota aloja, mihin hakkee. Ja laitoin tärkeysjärjestykseen tai kiinnostusjärjestykseen. Ja joo, ykkösen oli tämä metsäala ja sinne pääsi sitten. Varmaan se metsä ylipäätänsä on niin kiinnostavaa itelle. Ja sitten jos tätä kautta pääsee motokuskiksi, niin se on kanssa ollut pitkäaikainen unelma, että pääsis niitä hommia tekemään.

Kaikki haastatellut opiskelijat pääsivät opiskelemaan ensisijaiseksi asettamaansa tutkintoon ja yksikköön. Haastatteluihin ei todennäköisesti tästä syystä ilmennyt pettymystä opiskelupaikasta tai alavalinnasta. Osa opiskelijoista pääsi opiskelemaan peruutuspaikalta, mikä ilmeni helpotuksena haavealan koulutukseen pääsystä. Osassa

tarinoista tuotiin esille alalle hakeutuneiden kavereiden pettymystä siitä, että yhteishaussa opiskelijalle tarjottu koulutus ei kohdentunut ensisijaisena toiveena olevalle alalle.

Osalle haastatelluista metsäala oli ainoa vaihtoehto, joka heitä kiinnosti Osa vastaajista oli harkinnut useita eri aloja. Esiin nousi muun muassa muut Jänkätien yksikön tekniikan alat. Myös muita tekniikan aloja mainittiin tarinoissa. Metsäalalle hakeutumiseen liittyvinä perusteina mainittiin muun muassa sosiaaliset verkostot ja yhteydet metsäkoneenalan yrittäjiin. Jokainen opiskelija kuitenkin korosti suhdetta metsään, mikä kuvaa vahvaa *luonto-orientaatiota*. Luonto-orientaatio viittaa siihen, että metsä on opiskelijalle jollakin tavalla tuttu ympäristö. Tarinoissa nousi vahvasti esille halu yhdistää koneiden kanssa tehtävä työ luontoon ja metsään. Seuraava lainaus tuo esille nuoren suhdetta metsään ja siellä työskentelyyn.

Siis oohan mie mettässä kulkenut ja olemme jotakin tämmöstä raivaushommaa tehny, mutta kun niinku mettässä koneella, ei oo mitään siitä, ei mitään kokemusta siitä.

Metsäala on yksi sukupuolen mukaan segregoituneimmista aloista ammatillisessa koulutuksessa (Lahtinen & Vieno 2019, 42-43), jonka vuoksi tyttöjen haastatteluja ei aineistossa ole kovin monia. Epätyypillisen alavalinnan tehneiden haastatteluissa nousi esille kuitenkin alan miesvaltaisuuden pohtiminen jo hakuvaiheessa. ”Ala tuntuu miehille *korvamerkityltä*” tiivistä eräs opiskelija segregaaation ongelmaa.

Osalti stereotyyppien takia, niin kyllä miesvaltaiselle alalle on kynnys tulla, ei tätä oikein vaihtoehtona missään kukkaan esittele. Ja on sekkin, että opettajat ja henkilökunta on miehiä, mieskasvoja on aina metsällä esillä... Että kun tyttönä tänne tulet, ollaan vähän yllättyneitä. Ei pahalla, mutta ilmassa on semmosta ihmetystä, että miten sie mettälle. Tuntuu tosi tärkeältä, että on edes pari naista henkilökunnassa, yks opettaja ja opo, jotka on tulleet kanssa miesvaltaiselle alalle. Luo sitä uskoo siihen, että tämmönenkin polku on mahdollinen.

Tarinoissa nousi tärkeäksi teemaksi, että on hyvä, kun miesvaltaisella alalla on myös naispuolista henkilökuntaa, joiden kanssa on joskus helpompi nostaa vaikeita asioita esille. Tässä tuotiin esille sen merkitystä, että naisia on henkilökunnassa ohjaamassa ja joiden kanssa erään opiskelijan sanoin *tunnepuolen kontakti voi olla helpompi luoda*. Tunnekontaktin koettiin olevan naispuolisilla opiskelijoille poikia tärkeämpi osa opiskelua. Toinen naispuolisista vastaajista toi esille, että toisinaan miespuolisten opettajien kohtaaminen on kuin lähestyisi vaikeasti tavoitettavaa isähahmoa, jonka kanssa ei osaa kommunikoida. Lisäksi hyvänä pidettiin, että miesvaltaiselle alalle hakeutuneet naistyöntekijät antavat esimerkkiä siitä, miten miesvaltaisella alalla on mahdollisuus luoda uraa, pärjätä ja selvitä naisena muuttamatta itseään.

Toisaalta tuotiin esille myös omaa kykyä sopeutua. Naispuoliset opiskelijat kokivat olevansa edelleen samanlaisia perusluonteeltaan ja toiminnaltaan kuin ennen opintoja, on opiskelu muuttanut heitä niin, että sopeutuminen ”poikaporukoihin” on helpompaa. Naisten haastatteluissa näkyi osittain pidempi opiskeluhistoria metsäalalla, sillä vähäisen naisopiskelijoiden määrän vuoksi heidän kohdallaan kohderyhmävaatimuksesta piti tinkiä. Haastatteluissa näkyy kuitenkin halu pysyä alalla ja sopeutua toimimaan siellä naisena, kuten seuraava lainauksessa käy ilmi.

No tyttönä siinä on täällä amiksessa on eroja ja voi olla aluksi niinku hankalaa. Mutta sitten no nyt on mennyt paljon paremmin, että jopa silleen niinku tällä hetkellä tässä tilanteessa missä nyt on niin mitä oon tutustunut niinku näihin luokkalaisiin ja varsinkin poikiin niin sitten tuota tullut tosi hyvin toimeen ja tuntuu jopa siltä, että kun on päässyt juttuun, niin sitten tulee poikien kanssa paremmin kuin muiden tyttöjen kanssa. Ja se on silleen jännä, mutta sitten se voi tulla just siitä, että kun on vähemmän tyttöjä, niin sitten siinä tulee semmoinen niinku omanlainen piirinsä ja semmoinen että miten alkaa käyttäytymään.

Haastatteluissa nousi esille kaupungeissa ja pienemmissä kunnissa asuvien nuorten erilainen suhtautuminen alavalintaan. Vaikka luonto-orientaatio yhdisti kaikkia opiskelijoita, kaupunkilaistaustaiset nuoret kertoivat valinnassa painottuneen alan kiinnostavuus ja oma mielenkiinto. Pienten kuntien nuorten valinnoissa painottui *tulevaisuusorientaatio*: työllistyminen ja mahdollisuus palata opintojen jälkeen työskentelemään kotikuntaan.

Myös alan työtehtävät nousivat esille kuvattaessa alan haluttavuutta. Useassa tarinassa nousi esille halu työskennellä yksin ilman jatkuvaa sosiaalista kontaktia toisiin ihmisiin. Kiinnostus konealan työtehtäviin oli toinen teema, joka oli esillä lähes kaikissa tarinoissa. Kaupunkitaustaisten nuorten tarinoissa konealoista metsäkoneala nousi esille kiinnostuksen kautta, kun taas pienempien kuntien nuoret olivat tehneet usein valintaa konealan erilaisten työtehtävien ja työllistymisnäkökymien kautta. Tätä lähestymistapaa voi kuvata *työllistymisorientaatioiksi*, josta esimerkkinä on alla oleva lainaus nuoren haastattelusta.

No se, että tykkää metästä liikkua ja tietenki metästä ja tykkää koneista niin se vähän niinku yhdistyy, että mettä ja kone on tässä. Ja tuota, maaraksallaha talavela ehkä töitä vähän huonommin, niin sitä mietin kanssa silloin, että jos kaivurikuskiksi lähtisi, niillähän on töitä talavella vähän huonommin. Niin mie oon sitäki miettiny, että ois ympärivuoden samalla lailla hommaa. Ja on se aika tärkeä asia, että saisi pohjoiseen jäähä, etelän päin ei tosiaankaan haluais kyllä lähteä. Jos tästä lähetään, niin lähetään vaan ylöspäin.

Työllistymismahdollisuuksia pidettiin pienemmissä kunnissa rajallisina ja merkityksellisenä nähtiin alan ympärivuotinen työllisyys. Useassa tarinassa näkyi realistiset odotukset tulevaisuuden työltä. Pienten kuntien nuorten tarinoissa oli nähtävillä vaikeiden valintojen tekeminen jo nuorella iällä. Tärkein tavoite oli useammalla kotiseudulle palaaminen, itsensä elättäminen ja tasapainoisen elämän rakentaminen. Punnittaessa vaihtoehtoja, mielenkiinto alaa kohtaan ei ollut välttämättä tärkein asia.

Tärkeämpänä pidettiin työn tuomaa vakautta elämään, kuten alla olevassa lainauksessa haastateltava tuo esille.

No se oli työllistyminen tärkeämpi kuin mielenkiinto. Kuulin myös, että metällä on paljon töitä ja kun ei mittään muuta halua elämältä, kun että pääsis töihin ja ellää omillaan. Että vois ellää rauhallisesti, kun ei tarte huolehtia, että työt loppuu kesken. Ja pohjossa pitäis saaha olla.

Kaivosteollisuuden kasvu sekä metsäalan investoinnit olivat myös esillä tarinoissa. Osa piti esimerkiksi kaivoksille työllistymistä mahdollisuutena, osa oli selkeästi päättänyt, että työpaikan on löydyttävä jostain muualta. Useassa haastattelussa esille nousi halu varmistaa työllistymistä valitsemalla metsäala sen monipuolisuuden vuoksi. Eräs opiskelija totesi uskovansa, että monipuolisen konekoulutuksen saaneena hänet halutaan töihin muillekin aloille, jos metsäalan vihertyminen jatkuu ja koneenkuljettajien työt loppuvat. Tätä vastaajaryhmää ohjaa alavalintaan työllistymisorientaation lisäksi *tekninen orientaatio*, jossa työllistymisen mahdollisuudet ja mielekkäät työtehtävät konetöiden parissa yhdistyvät.

Tarinoissa kävi ilmi, että kaikilla haastatelluilla oli realistinen käsitys siitä, miten haastavaa metsäalalle on päästä. Alan keskiarvoraja on ollut Rovaniemellä korkea useana vuonna peräkkäin ja nuorten tarinoissa nousi esille myös muita vaihtoehtoja, joita he olivat miettineet siltä varalta, ettei metsäalan opiskelupaikkaa saa. Kesän odotusta oli erityisesti niillä nuorilla, joilla oli heikompi keskiarvo, varjostanut huoli opiskelupaikasta. Kaikki tiesivät saavansa opiskelupaikan, koska oppivelvollisuuden jatkuminen takaa sen. Silti erityisesti alavalinnan nuorina tehneillä oli huoli omasta tulevaisuudestaan ja haaveistaan työelämään siirtymisessä, jos haaveiden alalta ei saisi opiskelupaikka. Kun oma ala ja tulevaisuuden haaveet oli vahvana mielessä, tuntui vaikealta päästää haaveesta irti.

[Mietin] metallialaa, Jänkätieltä ajoneuvoallaa, maaraksaa ja logistiikkaa. Mutta kyllä mie mieluummin metässä olen, kun jossain multaa lappamassa. Ja sekin että yksin saapi olla, ettei tarte paljoa jutella...

Hakeutumisprosessi oli erilainen jokaisella haastateltavalla ja siihen vaikuttivat erilaiset henkilöt. Kysyttäessä, ketkä kaikki olivat osallisina alavalintaa mietittäessä, esille nousivat vanhemmat, opinto-ohjaaja, kaverit, vanhemmat alan opiskelijat, oppilaitoksessa vierailu sekä sosiaalinen media. Vanhempien rooli oli monessa tarinassa suuri ja nuoret kertoivat keskustelleensa kotona alavalinnasta. Erityisesti isiä mainittiin taustavaikuttajina, he olivat kertoneet tarkemmin metsäkoneenkuljettajan työstä, ottaneet yhteyttä yrittäjiin keskustellakseen alasta ja tuoneet esille alan arkirealismia. Kaikki haastateltavat kertoivat kuitenkin kotiväen olleen tukemassa valintaa ja korostaneen sen olevan nuoren oma valinta, mihin opinnoissa suuntaa. Korkeasti koulutetusta perheestä tuleva opiskelija kertoi saaneensa erityisen paljon kannustusta kotoa opintoihin ja haaveilevansa alan korkeakouluopinnoista sytyttyään alalle opintojen aikana.

No varsinki äiti on ollu tosi innoissaan ja se on ollu tosi tukena ja ihanasti suhtautunu siihen asiaan ja se on jopa vähä kateellinen siitä, että mulla koulupäivät mennee metikössä ja niinku loppujenlopuksi on hyvin vähän tietokoneella olemista ja semmosta. Loppujen lopuksi aika terve koulunkäynti, vois sanoa silläkin tavalla.

Opinto-ohjaajilta saatu tuki sen sijaan on vaihdellut paljon. Osa haastatelluista kertoo saaneensa opinto-ohjaajalta vahvaa tukea aloja vertaillessaan, osa opiskelijoista puolestaan kertoo alavalinnan olleen niin selkeä, että opinto-ohjaajan kanssa on tehty lähinnä laskentaa pisteistä ja siitä, onko keskiarvolla mahdollista saada opiskelupaikkaa. Yksi vastaajista koki kuitenkin jääneensä lähes täysin opinto-ohjauksen ulkopuolelle ja useassa haastattelussa tuotiin esille myös oppilaitosten vähäisiä resursseja nivelvaiheohjauksessa.

Ehkä enemmän kotiväen kanssa, kun mun muistaakseni meillä ei sillain pietty meidän luokalle opon kanssa sellaista, että mennä juttelemaan kahen kesken siitä jutusta, että mihin meinaa hakija. Ja kun oli just opot vaihtu, jotkut jäi äitiyslomalle ja sitten meillä toimi opona yks opettaja... Kyllä sitä vähän puhuttiin, mutta ei ollut semmoisia mitä kuulin että toisella luokilla oltiin pidetty. Niin niitä kahdenkeskisiä keskusteluja.

Erityisesti resurssipula nousi esille nuorten kertoessa toiveistaan tutustua aloihin yhdeksännen luokan aikana paikan päällä toisen asteen oppilaitoksissa. Suurin osa oli päässyt käymään tutustumassa marraskuussa avointen ovien viikolla, mutta silloin osa oli saanut valita vain yhden kiinnostavan alan ja osa kaksi. Toivoessaan lisää tutustumisia, oli kerrottu resurssien olevan niin vähissä, ettei mahdollisuutta vierailta ammatillisissa oppilaitoksissa voida useammin tarjota. Tämä korostui erityisesti maakuntien nuorten tarinoissa, mutta samanlaisia teemoja esiintyi myös Rovaniemen alueen nuorilla.

Kuitenkin niiden nuorten tarinoissa, jotka olivat käyneet tutustumassa oppilaitokseen, muodostui positiivinen kuva tutustumisen vaikutuksista. Osa oli tehnyt hakuvalintansa jo ennen tutustumista ja kertoivat sen vahvistuneen vierailun aikana. Osalla oli kuitenkin vielä oma alavalinta hakusessa ja erityisesti he pitivät hyvänä Jänkätien yksikön esittelyjä, jossa tutustuttiin kaikkiin kuuteen alaan. Eräs opiskelija kertoi kierroksen aikana alojen erojen selvinneen hänelle paremmin ja hakupäätöksen teko helpottui. Toisaalta haastatteluissa kävi ilmi, että esimerkiksi sairastapausten takia poissaolleet nuoret eivät päässeet ollenkaan tutustumaan aloihin. Lisäksi niille, joilla marraskuun avointen ovien viikolla oli ensisijaisena hakutoiveena ollut Jokiväylän yksikön alat, jäivät Jänkätien yksikön alat kokonaan tutustumatta. Tähän liittyen tuli eniten kehittämisideoita kysyttäessä, kuinka nivelvaiheessa ammatillisessa koulutuksessa voitaisiin tukea opintopolun vahvistumista paremmin. Alla lainaus tarinasta, jossa opiskelija pohtii haastattelussa oppilaitokseen tutustumisen merkitystä.

No mun mielestä mitä nyt meillä oli silloin kun pääsin niinku kouluun tutustumaan siihen paikkaan, niin meillä sai valita kaksi alaa, johon

tutustuu. Ja mun mielestä se oli liian vähän silleen, että oppilaitten pitäis enemmän päästä käymään siellä paikan päällä, jotta ne osaa niinku siellä paikan päällä miettiä sen, että onko se niinku niille oikea paikka. Ettei niitä vaan rajoteta siihen kahteen lemppariin. Koska sitten jos niillä oiskin siellä joku mietinnässä, mut sei ei oo niinku ykkösvaihtoehdoissa. Nii sitten kun ne ei pääsekään sinne paikanpäälle ja sitten jääkin niin, että se ois ollu mahtava paikka ja jää kaduttamaan. Ni et semmonen vois olla niinku parempi. Mutta sitten taas mitä meilleki selitettiin siellä koulussa niin ei oo niinku aikaa ja resurssia siihen, että kuljetetaan oppilaita moneen eri paikkaan.

Oppilaitoksiin tutustumassa käyneiden nuorten tarinoissa korostui olosuhteiden (koneiden, tilavien hallien ja simulaattoriluokan) lisäksi henkilökunnan vastaanottoalttius. Eräs haastatelluista yhdisti kertomuksessaan lopullisen päätöksen hakeutumisesta liittyvän juuri tutustumiskäynnin vastaanottoon.

No siis mulle on tärkeätä se, että on niinku mukavat ihmiset vastassa. Ja sitte se, miten opettajat otti vastaan niin se oli mukavaa. Ku itellä oli just silleen se yks top-kriteeri oli niinku se mukavat ihmiset ja sitten kun just tykkää metsässä kulkemisesta ja tälleen. Niin sitten kun ne molemmat yhdisty niinku näihin metsäalan opettajiin. Niin tuli sitten sellainen olo, että tää on vieläkin mukavampi. Kun on samanhenkisiä ihmisiä, jotka tykkää samasta asiasta. Ja et ne on mukavia. Ja sit ne oli vielä huumorintajuisi. Ni se oli niinku sellainen, että lisää pluspisteitä. Koko kesä meni sit odotellessa sitä tietoa ja olihan se mukava sitten kun tuli se, että pääsee sinne.

Kavereiden vaikutuksesta tarinoissa kerrottiin vähemmän suoraan. Tarinoissa kaikki toivat esille alavalinnan olevan oma. Erityisesti pienten kuntien nuoret olivat tulleet yksin ainoana omasta kunnastaan alalle, mutta toisaalta tarinoissa nousi myös esille yksiköiden rooli. Vahva tekniikan alan yksikkö Jänkätie oli erityisesti erään pikkukunnan nuoren

mukaan tärkein kriteeri valinnalle, koska sinne tulivat lähes kaikki muutkin kunnan nuoret. Jokaisella Rovaniemen yksiköllä oli nuoren kertomuksen mukaan hiukan erilainen henki ja erilaiset opiskelijat hakeutuvat niihin. Toisaalta suurin osa metsäalalle hakeutuneista opiskelijoista oli hakenut sekä Jänkätielle että Jokiväylään, joten kaikkia yksikköön leimautuminen ennakolta ei vaikuttanut.

Tarinoissa korostettiin myös tarvetta olla rohkea ja tehdä omia valintoja. Erityisesti tämän teeman äärellä nuoret toivat esille tarpeen olla rohkea ja tehdä omannäköisiä valintoja. Tässä näkyy *kasvun orientaation* läsnäolo valintapäätöksessä. Alla olevassa lainauksessa nuori pohtii kasvun ja rohkeuden merkitystä alavalinnassa.

Mutta sit tietenkii tuosta koulujen välisistä asioista niin tuli mieleen se, että monelle voi olla hankala se, että ku kaverit hakee eri paikkaan. Sitten jos niinku kaveri hakee Jokiväylälle ja sit ite haluais Jänkätielle niin määh kehottaisin siinä... niinku mullahan ei ollu ketään tuttua täällä mutta sitten jos vaan niinku uskaltaa oikeesti ajaa omia asioita ja edetä niitä kohti niin kyllä kannattaa ottaa askel omaa polkua päin. Koska aina niitä ystäviä saa lisää, jos niitä oikeesti haluaa. Joo ja sit varmasti niinku oikeesti silleen niinku kannattaa muistuttaa ihmisiä siitä, että lähtee niinku omille teille ensimmäistä kertaa yksin niin voihan se olla rankkaa ja sillee harmittaa. Mutta se on oikeesti tosi mukavaa ja siinä oppii niinku itsenäisemmäksi ja kasvaa ihmisenä ja sen lisäksi saa uusia hyviä ystäviä ja mukavaa kokemusta.

Toisaalta tarinoissa kerrottiin myös osan kaveripiireistä hakeutuneen samalle alalle, jolloin taustalla on *sosiaalinen orientaatio*. Eräs vastaaja korosti tehneensä itse ensin päätöksen metsäalalle hakeutumisesta ja kaverin tehneen valinnan hänen jälkeensä. Valinnan myöhemmin tehnyt opiskelija kuitenkin toi tarinassaan esille luontosuhdettaan ja sitä, miten vaikeassa valintatilanteessa, jossa valinta venyi yhteishaun alkuun, kuitenkin teki valinnan itse. Tarinoissa korostui halu tehdä itsenäisiä ratkaisuja ja osin mahdollisesti myös halu rationalisoida omaa ratkaisua. Ammatilliseen koulutukseen

hakeutumisen prosessi näyttäytyi monen haastattelussa aikuistumisen riittinä, jossa ei ainakaan haluta tuoda esille kavereiden perässä kulkemista.

Kysyttäessä alavalintaan vaikuttaneista henkilöistä tai asioista, esille nousi myös vanhempien opiskelijoiden kertomukset. Monella nuorella oli lähtökoulusta aiemmin ammatilliseen koulutukseen siirtyneitä tuttuja tai jopa sisaruksia, jotka olivat kertoneet opiskelusta. Heidän tarinoitaan pidettiin lähtökohtaisesti tosina ja heiltä saatua tietoa alasta tärkeänä päätöksen pohjatietoja. Toinen tiedonlähde alasta olivat erilaiset videot. Useampi opiskelija kertoi seuraavansa TikTokissa vloggaajia, jotka kertovat metsäalan työstä. Esimerkiksi @metsaliiga, joka on vuonna 2023 perustettu Metsämiesten säätiön ja tunnettujen metsäalan somekasvojen yhteinen projekti alan haluttavuutta lisäämään (Metsätrans 2023), mainittiin tärkeimpien vaikuttajien joukossa.

5.2 Haaveet ja tulevaisuuden unelmat ammattiin valmistumisen jälkeen

Tarinoissa kävi ilmi tyytyväisyys opiskelun aloitukseen. Nuoret toivat kuitenkin esille tyytyväisyyttä erilaiseen opiskeluun, jossa teorian rinnalla kulkee koko ajan ammatillisten aineiden opiskelua käytännössä. Tätä oli myös hakeutumisvaiheessa toivottu. Eräs vastaajista kertoi miettineensä lukiota ja kaksoistutkintoa yhtenä vaihtoehtona, mutta päätyneensä ammatilliseen koulutukseen, koska ei hyvästä koulumenestyksestä huolimatta nauttinut jatkuvasta teoriaopiskelusta.

Kysyttäessä tulevaisuuden haaveita, kävi ilmi, että jokaisella haastateltavalla oli haaveita ja toiveita, jotka kytkeytyvät koulutuksen jälkeiseen aikaan. Tarinoissa oli mukana erityisesti työllistymistä, mutta myös jatko-opintoja ja yrittäjyyttä. Useampi opiskelijoista kertoi myös haaveilevansa ulkomailta työskentelystä, sillä moni tiesi metsäkoneen kuljettajista olevan pulaa Ruotsissa ja Kanadassa. Ja heidän mukaansa erityisesti suomalaisissa osaajilla on näissä maissa kysyntää, kuten seuraava lainaus osoittaa.

No varmaan se, että siellä saa ainakin yksin työskennellä ja ympäri Suomea pääsee ja ehkä joskus ulkomaille ja siinä näkee kunnolla sen oman kädenjäljen ja pystyy tehdä niin paljon eri valintoja niinku ympäristön suhteen.

Osalla kuitenkin oli vahva näkemys siitä, että vaikka opiskelu pakottaa asumaan Rovaniemellä, paluu kotiseudulle on tärkein tavoite työllistymisen lisäksi. Vaikka oman kotiseudun työllisyystilanne nähtiin paikoitellen heikkona, oli yhdellä haastateltavana haaveena perustaa oma yritys, joka mahdollistaisi työllistymisen pienessä kotikunnassa. Kaiken kaikkiaan tarinoissa oli läsnä vahva toivo hyvästä tulevaisuudesta ja ammatillisen koulutuksen ja metsäalan tuomasta mahdollisuudesta elää aikuisena hyvää elämää. Hyvää elämää sanoitettiin oman asunnon tai talon, perheen, auton ja toimeentulon kautta. Toiveet eivät olleet mahdottoman kuuloisia vaan osin jopa melko pieniä. Erään nuoren haaveissa oli pieni rivitalo-osake kotikunnassa sekä käytetty auto. Ja jos kaikki menisi elämässä täydellisesti, voisi joskus haaveena olla omakotitalon rakentaminen.

Sama realistinen ote oli havaittavissa myös alavalinnassa. Keskusteltaessa syistä, jotka saivat puntarissa metsäalan voittamaan muut alat, nousi tarinoissa useaan kertaan tutkintoon sisältyvät ajokortit. Kukaan ei kertonut valinneensa alaa ajokorttien takia, mutta useampi kertoi ilmaisten b- ja c-korttien olleen yksi asia, joka oli isona etuna punnitessa alojen eroja. Kuitenkin lähes kaikissa haastatteluissa yksin työskentely nousi merkittävimmäksi alavalintaan liitettyksi tekijäksi työllistymisen lisäksi. Tästä esimerkkinä opiskelijan pohdinta alan houkuttavuudesta.

No ehkä meikällä oli just se, että se ei ole semmoista sosiaalista, että saa itseksensä tehdä siellä metässä, saa rauhassa yksin olla ja näin. Ja just se raksapuoli tai kun mä mietin just sitä rakennusalaan tai maanrakennusalaan, siellä joutuu enemmän niinku olemaan sosiaalinen ja tekemään ihmisten kanssa hommia ja näin niin mä mietin, että toi ois ehkä just siitä hyvä, kun mä tykkään enemmän yksin tehdä. Ei oo koko ajan kertomassa mitä pittää

ja millon pitää niinku korvan takana. Saa vähän itseksen tehdä. Ja että voi tehdä töitä kotiseudulla.

Keskusteltaessa siitä, miten nivelvaiheohjauksessa tulisi huomioida jatkossa paremmin toiselle asteelle siirtyviä nuoria, tuli useita samansuuntaisia ehdotuksia. Vastaajat kertoivat, että tieto alojen todellisista työtehtävistä jää paljon oman selvittelyn varaan. Esitteissä ja perusopetuksen opinto-ohjauksessa annetaan ylätasoinen kuva alasta, mutta esimerkiksi metsäalan erilaiset osaamisalat ovat monelle täysin outoja. Harvalla oli esimerkiksi hakuvaiheessa tietoa metsäalan mahdollisuudesta suuntautua puutavara-auton kuljettajaksi ja suorittaa yhdistelmäajoneuvon kuljettajan ajo-oikeus. Toisaalta ne nuoret, joilla oli selkeä kytkös metsäalalle, olivat hyvin tietoisia vaihtoehtoista ja osalle oli hyvin selvä, mitä aikovat opiskella opintojen aikana. Monelle kuitenkin alan monipuolisuus tuli yllätyksenä. Lisäksi toivottiin enemmän tietoa opintojen toteutuksesta.

Vähän jotenkin jäi semmoinen, että mimmoista sitten se lopulta se koulunkäynti on, että siellä vähän kerrottiin vaan siitä, että tämä ala on tällainen ja että vähän laajemmin olisi voinut kertoa näistä kaikista aloista. Saatiin vaan semmoiset pikku esittely lappuset, josta kerrottiin pelkästään siitä alasta, mutta ei yhtään se enempää tästä koulutuksesta.

Vastaajat eivät kuitenkaan kokeneet, että heidän alavalintansa olisi ollut väärä tai epäonnistunut sen vuoksi, että tietoa oli liian vähän. Tarinoissa nousi esille oma aktiivisuus tiedonetsinnässä ja alavalinnan teossa. Tietoa oli etsitty monesta eri lähteestä ja tämä voi kuvastaa myös metsäalan tämänhetkistä opiskelijaprofiilia. Alalle on korkeahko keskiarvoraja ja sisään on päässyt vuosina 2022–2023 vain ensisijaisia hakijoita (Opintopolku 2023a). Alalle hakeutuneiden nuorten haastatteluissa käy ilmi sitoutuminen opintoihin ja alaan sekä kyky suunnitella tulevaisuutta ja miettiä aikaa valmistumisen jälkeen.

5.3 Yhteenveto orientaatioista alavalinnan taustalla

Nuorten kertomuksista voidaan erottaa kuusi erilaista orientaatiota, joiden mukaan haastateltavat ovat tehneet alavalintaa. Valintaperusteet eivät ole toisiaan poissulkevia, sillä jokaisessa tarinassa esiintyy kahdesta neljään erilaista orientaatiota opintoihin. Kertomuksissa erilaiset orientaatiot nousevat esiin eri vaiheissa haastattelua. Työllistymisorientaatio, tekninen orientaatio ja luonto-orientaatio nousevat esille haastattelujen alkuvaiheessa. Tulevaisuusorientaatio ja kasvun orientaatio puolestaan ilmenevät haastattelun loppuvaiheessa, kun haastattelutilanne oli edennyt pidemmälle. Sosiaalinen orientaatio nousee esille enemmän sivulauseissa ja pohdinnassa, jossa lähtemisen pakkoa ja omien sosiaalisten kontaktien merkitystä hakeutumiseen pohditaan.

Tulevaisuusorientaation varassa alavalintaa tekevä opiskelija tuo haastattelussa esille melko pitkällekin vietyä pohdintaa alavalinnan vaikutuksista tulevaisuuteen. Useammassa haastattelussa tulevaisuus nousee esille haaveiden ja niistä tarinoinnin kautta. Tarinoissa esiintyy työllistymisen merkityksen pohtimista, mutta myös ulkomaille muuttamista, hyvää elämää ja aikuisuudesta haaveilua. Lisäksi tulevaisuusorientaatiossa merkitykselliseksi nousevat kiinnostavat työtehtävät ja mahdolliset jatko-opinnot.

Työllistymisorientaatio muistuttaa osin tulevaisuusorientaatiota, mutta siinä valintaperusteissa mielekkäitä työtehtäviä ei korostettu yhtä paljon. Haaveisiin liittyvä puhe ei liity työllistymisorientaatiossa itse työhön, keskiössä on enemmän muuhun elämään liittyvät haaveet. Halu työllistyä kotiseudulle, asua väljästi maalla, pitää kiinni tutuista sosiaalisista verkostoista ja tehdä työtä, jossa omia vahvuuksia voi hyödyntää. Työllistymisorientaatiota korostavat vastaajat toivat esille useassa haastattelussa halua tehdä työtä ilman jatkuvia sosiaalisia kontakteja. Työ ei itsessään välttämättä herätä suuria tunteita, mutta sen nähdään mahdollistavan hyvää elämää.

Luonto-orientaatiota esiintyy kaikissa tarinoissa. Se ei esiinny yhdessäkään haastattelussa vahvimpana alavalintaa määrittävänä tekijä, mutta sen merkitystä korostaa orientaation säännöllinen esiin nouseminen haastatteluissa. Luonto-orientaatio näkyy esimerkiksi metsäsuhteesta puhuttaessa. Useassa haastattelussa metsä näkyy ympäristönä, jossa on totuttu liikkumaan, joka koetaan hyvänä paikkana viettää vapaa-aikaa ja jossa on harrastamisen lisäksi opittu tekemään töitä. Tarinoissa nousee esille halu

yhdistää metsässä ja luonnossa työskentely konetyöhön. Joissakin tarinoissa nousee esille myös halu huolehtia metsän monimuotoisuudesta ja metsäluonnon säilymisestä.

Tekninen orientaatio kulkee tarinoissa rinnakkain luonto-orientaation kanssa. Lähes kaikki vastaajat tuovat esille luonto-orientaation rinnalla mielenkiinnon konetyötä kohtaan. Teknisen orientaation sisällöt näkyvät realismina alan työtehtävien ja monipuolisen koneosaamisen työllistävän vaikutuksen esiintuomisen kautta. Osassa teknisen orientaation esiin nostavissa tarinoissa ollaan huolissaan politiikan vaikutuksesta tulevaisuuden työllistymiseen metsäalalla. Haastatteluissa nousee esiin pelko ympäristöpolitiikan vaikutuksista mahdollisuuksiin työllistyä puunkorjuuketjussa. Näissä tarinoissa monipuolisen koneosaamisen hankkiminen näyttäytyy myös turvana työllistymistä ajatellen. Mikäli metsäalalla konetyöt loppuvat, esimerkiksi kaivosteollisuus tarjoaa konealan osaajille työtä.

Sosiaalinen orientaatio nousee esille tarinoissa puhuttaessa perheen ja kaveripiirin vaikutuksesta valintapäätöksiin. Erityisesti niissä tarinoissa, joissa tulevaisuus- ja työllistymisorientaatiota ei esiinny, nousee sosiaalisen orientaation teema esille. Alavalintaa ei nähdä vahvasti tulevaisuutta määrittävänä asiana, ennemmin se on jatkumoa perusopetukselle. Valintapäätös toisen asteen opinnoista on tehtävä ja apua valintaan haetaan perheeltä, kavereilta, sosiaalisesta mediasta ja oppilaitosvierailujen aikana. Tavoitteena on löytää opiskelupaikka, jossa viihtyy ja josta on mahdollista löytää uusia kavereita tai ylläpitää vanhoja ystävyysuhteita.

Kasvun orientaatio kiinnittyy osin sosiaaliseen orientaatioon vastakkaisena näkökulmana. Tarinoissa nousee esille tarve aikuistua, uskaltautua tekemään itsenäisiä ratkaisuja ja irrottautua perusopetuksen tutuista rakenteista. Kasvun orientaatiota kuvastavien tarinoiden sisällössä on läsnä myös muita orientaatioita. Työelämän pelisääntöjen opettelu sekä mahdollisuus saavuttaa hyvä elämä rohkeuden ja lähtemisen kautta korostuvat kasvun orientaation tarinoissa. Kasvun orientaatioissa on nähtävissä siirtymävaiheen elementtejä, jossa liminaalivaiheen kaltaisessa tilassa siirrytään kohti aikuisuutta.

6. Pohdinta

6.1 Yhteenveto ja tulosten tarkastelu

Tutkimus Lapissa metsäalan koulutuksen valinneiden nuorten valintapäätösten taustalla olevista tekijöistä tarjoaa kapean, mutta osittain syvän näkökulman nuorten alavalintoja koskeviin ratkaisuihin. Syvyys syntyy nuorten tarinoinnin kautta piirtyvästä kuvasta elämänculusta, jonka osaksi ammatinvalinta nivoutuu. Nuorten alavalintaa on tutkittu paljon, mutta Lapin ja metsäalan erityispiirteet nousevat tässä tutkimuksessa erityisesti esille. Tarinoissa piirtyi esille realististen valintojen merkityksellisyys nuorten kokonaisvaltaiselle haaveelle elämänculustaan. Ammatillisia valintoja ei haluttu erityisesti pienten kuntien nuorten osalta tehdä vain mielenkiinnon mukaan. Nuorten valinnassa oli mukana koko toivottu elämänculku ja oma identiteetti.

Tulokset tuovat esille moniulotteisen ja eheän kuvan nuorista, joilla on erilaisia tavoitteita elämässä ja hyvin erilainen polku metsäalalle. Kaikilla kuitenkin oma luontosuhde sekä kiinnostus koneisiin oli mukana päätöstä tehtäessä. Merkittävässä roolissa olivat ympärillä olevat aikuiset sekä kaveripiiri ja sosiaalinen media. Kuva metsäalasta oli osalla muodostunut työn ja sen aiemman tuntemuksen kautta. Osalla puolestaan kuva alasta oli enemmän mielikuvien kautta muodostunut. Tulevaisuusorientaatio oli kuitenkin vahvana mukana tarinoissa. Ammatillinen koulutus näyttäytyi tarinoissa väylänä työelämään ja aikuisuuteen. Siihen liittyy haurauksia ja herkkyyksiä, sillä toive hyvästä elämästä tuli esille useissa haastatteluissa vasta loppuvaiheessa hiukan arkailien. Kuitenkin sisäänrakennettu toive hyvästä elämästä ja polusta aikuisuuteen oli läsnä kaikissa tarinoissa. Osalla tavoitteena oli kotiseudulle palaaminen, osalle työllistyminen ulkomaille, eräällä vastaajalla metsäalan jatkokoulutus, mutta kaikilla oli kuitenkin haaveita, joiden osana koulutus näyttäytyi.

Juntusen (2016), Järvisen (1999) ja Kilpeläisen ym. (2022) tutkimuksen mukaiset luokittelut tai orientaatiot vastaavat sisällöiltään pääsääntöisesti tässä tutkimuksessa ilmenneitä alavalinnan orientaatioita. Tulokset ovat samansuuntaisia, mutta luokitusten tai orientaatioiden esiintymisessä ja korostumisessa on eroja. Esimerkiksi aiemmassa Työtehoseuran tutkimuksessa (2022) metsäalan tietoisesti valinneiden määrä oli alan

opiskelijoista merkittävä (68 %) kun taas työllisyyden ja uran perusteella alan valinneiden määrä oli hyvin pieni (4 %). Tässä tutkimuksessa kuitenkin työllistymisorientaatio ja tulevaisuusorientaatio nousivat vahvasti esille.

Tässä tutkimuksessa haastateltiin vain yhdeksää nuorta, jolloin tuloksia ei voi yleistää. Sattuma voi vaikuttaa tuloksiin. Erilainen orientaatioiden esiintyminen voi selittyä osaksi myös Lapin erityispiirteillä. Välimatkat ovat pitkiä ja monen nuoren identiteetti rakentui haastattelussakin pohjoisessa kotiseudulla asumisen ja elämäntavan varaan. Työ nähtiin tämän identiteetin mahdollistajana, ei pelkästään mielenkiinnon perusteella valittavana asiana tai itseisarvona. Myös aiemmissa tutkimuksissa on esiin noussut Lapin erityispiirteenä lähtemisen osittainen pakko sekä työllistymisen ja haaveiden ja realismin osittainen ristiriita (Karjalainen & Pesonen 2014; Rahko-Ravanti 2017; Vaattovaara 2015.)

Pohjoisen erityispiirteiden lisäksi myös narratiivinen lähestymistapa, tarinointiin rohkaiseminen ja tarinoiden kanssa työskentely voi antaa erilaisia tuloksia. Tehtäessä aineiston asemointianalyysia kävi ilmi, että haaveista puhumista välteltiin haastattelutilanteen alussa ja vasta ensimmäisen nauruun tai huumoriin viittaavan kokemuksen jälkeen nousivat haaveet esille tarinoissa. Työllistyminen ja tulevaisuudenhaaveet nousivat haastatteluissa esille aina loppuvaiheessa ja niitä edelsi yleisemmistä teemoista keskustelu. Myös tutkimusaineiston keruutavalla voi olla vaikutusta. Kyselytutkimuksessa ja eri tavalla toteutetussa haastattelussa voidaan saada erilaisia tuloksia. Työtehoseuran (Kilpeläinen ym. 2022) tutkimus tehtiin kyselylomakkeella ja haastatteluja jatkettiin vapaaehtoisen otannan kanssa. Tässä tutkimuksessa haastateltavia rohkaistiin tarinoimaan ja otanta perustui mahdollisimman heterogeeniseen haastateltavajoukkoon.

Lisäksi huomiotta ei voi jättää, että haastattelija oli tuttu. Haastatteluissa oli havaittavissa useaan kertaan pientä epäröintiä ennen haaveista puhumista, mutta useampi haastateltava viittasi aiemmin henkilökohtaistamiskeskustelussa käytyyn urasuunnittelukeskusteluun. Voikin olla mahdollista, että nuoret eivät ole tottuneet kertomaan haaveistaan ja näin syvälle taustatekijöihin pääseminen edellyttää rauhallista haastattelutilannetta, luottamusta ja ehkä myös tuttuutta haastattelijan kanssa. Haaveiden ja unelmien esiin nouseminen vaatii tämän tutkimuksen mukaan mahdollisuuden sanoittaa omia ajatuksia

ja aikaa vuorovaikutuksen ja luottamisen kehittymiselle. Kaasilan (2008, 44–45) mukaan narratiivisen haastattelun lähestymistapa tukee näitä tavoitteita.

Tuloksissa nousi esille vahvana työllistymisen lisäksi myös yksin työskentely. Metsäalan esittelyissä esimerkiksi REDU:n Jänkätien yksikössä on viimeisten vuosien aikana korostettu sekä opiskelijoille, ohjaaville tahoille että huoltajille metsäalan työtehtävien yksinäisyyttä. Työmaat ovat kaukana ja työtehtävissä joutuu tekemään pitkiä aikoja töitä yksin. Tämä näyttää korostuvan tarinoissa, joka voi viitata siihen, että viestinnässä on onnistuttu kertomaan alan työtehtävistä ainakin osin realistisesti. Vaikka nuoret toivat esille haluaan tuntea alan työtehtäviä tarkemmin, oli kaikilla realistinen käsitys alan yksinäisestä työskentelystä. Osa toikin esille vahvasti iloa siitä, että myös vähemmän sosiaalisille löytyy sopivia työtehtäviä.

Kokonaisuudessaan tutkimus on yhden ikäluokan tarina matkastaan perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen metsäalalle Lapissa. Katseet kohdistuvat metsäalaan, joka on ollut vahvasti työllistymisen ja työvoimapulan teemojen kautta esillä mediassa. Lapin Kansa -sanomalehti on uutisoinut metsäalan työvoimapulasta ja opiskelusta vuosien 2022–2023 aikana kymmeniä kertoja. REDU:n opiskelijoita on haastateltu usein ja 20.1.2023 otsikoksi tullut ”*Saa olla metsässä ja ihan yksin – metsäalan koulutukset ovat suosittuja, mutta yksinäinen työ ja kovat vaatimukset ajavat ammattilaisia muualle*”. Sama teema on hiukan eri sanoin useassa viimeisen vuoden aikana ilmestyneissä artikkeleissa mukana. Nuorten tarinoissa on havaittavissa jopa suoria sanavalintoja Lapin Kansan lehtiartikkeleista, jotka todennäköisesti ovat tiedostamattomia. Suomen tilastokeskuksen (2017) mukaan nuorten sanomalehtien lukeminen on vähentynyt merkittävästi ja uutisten seuranta on siirtynyt sosiaalisen median alustoille. Oletettavaa on, että kotiväen, opinto-ohjaajien ja sosiaalisen median alustojen kautta viesti on välittynyt nuorille. Lehdissä esiintyneet ajatukset yksinäisestä työstä, työvoimapulasta ja osajien puuttumisesta ovat selkeästi luettavissa myös nuorten tarinoissa.

Vaikka nuoret toivat haastatteluissa esille vahvaa itsemääräämisoikeutta ja omaa valintaa, voidaan kuitenkin pohtia, miten paljon esimerkiksi yleisen keskustelun sävy alasta ja lähipiirin näkemys metsäalasta on lopulliseen päätökseen vaikuttanut. Erityisesti tarinoinnissa esiin nousseet lehdistön kirjoituksia ja yleistä keskustelua peilaavat tarinat kuvaavat haaveiden ja päätösten monisyistä syntymekanismia. Suihkonen (2007)

korostaa, ettei nuori tee valintoja tyhjiössä, joka näkyy myös haastatteluissa suorina ja epäsuorina viittauksina sosiaalisiin verkostoihin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Vaikka nuori voi tuoda haastattelussa itsemääräämisoikeutta ja omia mielipiteitä vahvasti esille, ei haaveiden tai mielipiteiden syntymekanismiin päästä välttämättä kiinni (Pekkarinen & Myllyniemi 2018, 39).

6.2 Johtopäätökset

Tutkimuksessa nousi esille nuorten realistiset odotukset koulutukselta. Haastattelujen mukaan nuoret on jaettavissa karkeasti kahteen ryhmään. Osalle ala on tuttu ja he hakeutuvat realististen työnäkymien sekä työtehtävien vuoksi koulutukseen. Osalla metsäalan koulutus oli enemmän mielikuvamarkkinoinnin tulosta ja siihen liittyi vahvasti myös oppilaitokseen tutustuminen ja alan esittelyt. Molemmat ryhmät olivat motivoituneita opintoihin, mutta olisi mielenkiintoista seurata heidän koulupolkuaan kolmevuotisen ammatillisen koulutuksen ajan ja tehdä pitkittäistutkimusta heidän sijoittumisestaan työelämään.

Tutkimuksessa nousi esille nuorten toive hyvästä elämästä ja toiveesta työelämään siirtymiseen. Tämä haastaa opiskelijoiden ohjausta, sillä erilaisilla taustoilla tulevia nuoria pitäisi ohjata kohti työelämää ja työllistymistä. Nuorten haastatteluista kävi ilmi, että toiveena oppilaitokselle on paitsi mieluisan alan opetus myös nykyaikaiset koneet ja tilat sekä ennen kaikkea ystävällinen henkilökunta. Myös vahva aikuisuus nousi esiin toiveissa ystävällisyydestä ja rajoista. Jollain lailla voikin ehkä tulkita, että ammatillisessa mielessä sanonta rajoista ja rakkaudesta pätee myös siihen, mitä opiskelijat opinnoilta toivovat. Eli kannustavaa ilmapiiriä sekä huolehtimista siitä, että opiskelurauha säilyy ja heillä on vapaus olla nuoria ja kokeilla siipiään yhteisten pelisääntöjen raameissa.

Opiskelijoilla voi olla selkeä suunnitelma tulevaisuudesta ja ammatista, mutta osin jopa haastattelijaa herkistävänä toiveena nousi esille ystävällisyys. Kun ollaan vielä opettelemassa alan työtehtäviä, toiveena on hyvä kohtelu ja kannustus. Rajoja ja sääntöjä toivotaan, mutta samalla myös huumoria ja ymmärrystä ammatillisen kasvun prosessia kohtaan. Eräässä tarinassa tämä korostui jopa alavalintaa enemmän, nuori koki olevansa

vasta matkalla kohti ammattia ja tulevaisuutta, joka on osin hämärä. Mutta toiveena oli henkilökunnan tuki ja kannustus kohti ammatillista kasvua.

Lisäksi naispuoliset opiskelijat toivoivat myös naiskasvoja metsäalan esittelyihin ja esimerkeiksi. Vaikka miesopettajat ovat ystävällisiä, vahvistuu stereotypia miesten alasta. Segregaatiosta puhuttaessa naispuolisten opiskelijoiden toiveena oli, että uratarinoilla ja valinnoilla tuodaan esille alan mahdollisuuksia naisille. Tätä korostavat myös Lahtinen & Vieno (2019, 28–29.) puheessaan esikuva-ammattilaisista. Tarinoista voikin päätellä, että olisi tärkeää, että myös henkilökunta edustaisi alaa laajasti ja olisi heterogeenistä.

Kun tarkastellaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen roolia nivelvaiheohjauksessa, esiin nousi tiivis yhteistyö perusopetuksen kanssa. Nuoret toivovat enemmän kuvauksia opiskelun arjesta ja ammattien työtehtävistä ja erilaisista työllistymismahdollisuuksista. Samalla he ymmärtävät realismin ja taloudelliset rajoitteet, mutta toivovat kuitenkin toiselta asteelta mahdollisuutta esitellä paremmin aloja ja niiden työtehtäviä. Tässä voisi mahdollisesti hyödyntää videoita ja esimerkiksi useaan otteeseen haastatteluissa mainittuja vloggaajia, jotka esittelevät alojaan nuoria innostavalla tavalla.

Työtehoseuran (2022) tutkimuksessa nostettiin esille johtopäätöksiä metsäalan markkinointiin liittyen. Tässä tutkimuksessa markkinointi jää vähemmälle, sillä nuoret itse toivovat selkeää ja rehellistä viestintää. Eräässä haastattelussa kerrottiin jopa markkinointilähestymistavan olevan huvittavaa, sillä tärkeämmäksi vastaaja koki mahdollisuuden itse miettiä realistisesti omaa alavalintaansa omien vahvuuksien, haaveiden ja olemassa olevan tiedon pohjalta. Merkittäväksi teemaksi muodostuikin nuorten tulevaisuusorientaation syvyys. Ymmärrys siitä, että hakijat ovat tehneet alavalintansa harkiten omista lähtökohdistaan oikeaa alaa ja toivovat kovasti sen olevan väylä hyvään tulevaisuuteen ja aikuisuuteen. Juntunen (2016, 58) tuo esille valinnan erilaiset merkitykset nuorille. Alavalinnan peilaaminen aikuisuuden ideaalin kautta voi vääristää alavalinnan taustalla olevia tekijöitä, sillä nuorelle alavalinnan merkitykset voivat olla erilaisia kuin yhteiskunnan luomalla rationaalisella ideaalivalitsijalla (Lahtinen & Vieno 2019, 47).

Opiskelijoiden ohjauksessa onkin syytä miettiä tulevaisuusorientaation integroimista ohjaustyöhön ja opiskelupolkujen entistä vahvempaa rakentamista opiskelijoiden haaveita ja tavoitteita tukevaksi. Opinto-ohjauksessa arki on toisella asteellakin samojen

resurssien ja realiteettien kanssa kipuilla, mitä nuoret haastatteluissa toivat perusopetuksenkin osalta esille. Tämän tutkimuksen haastattelut kuitenkin osoittivat, että lyhyessäkin ajassa on mahdollista sukeltaa syvälle nuorten toiveisiin ja haaveisiin. Luottamuksellinen ohjaussuhde ja kohtaamiseen varattu aika vahvistaa myös nuorten toimijuutta. Tässä suhteessa tulokset vastaavat aiempia tutkimuksia nuorten alavalinnasta ja siihen johtaneista tekijöistä. Tukeutuminen opiskelijoiden omiin tavoitteisiin mahdollistaa sellaisen opintopolun rakentamisen, johon opiskelija voi sitoutua vaikeinakin hetkinä ja josta voi ammentaa uskoa oman opintopolun toteutumiseen.

Onnismaan (2014, 298) mukaan Peavyn sosiaalidynaaminen teoria kehittyi yhtä aikaa narratiivisen näkökulman kanssa ja sai vaikutteita tarinallisuuden ja tarinallistamisen voimasta, joka näkyy nykypäivän ohjauksen ideaalissa. Tässä tutkimuksessa käytetty tarinan kanssa työskentely ja narratiivinen ote voisi olla yksi mahdollisuus toteuttaa tulevaisuusohjausta osana ammatillisen koulutuksen ohjaustyötä. Ahvenaisen ym. (2014, 12–13) Muuttuvassa yhteiskunnassa tulevaisuusohjauksen työkalut, joilla laajennetaan näkökulmaa tulevaisuuden työelämään sekä yhteiskuntaan ja pyritään kytkemään yksilön haaveet ja narratiivit tähän näkökulmaan, voisi olla työkalu nuoren omien tavoitteiden ja yhteiskunnan edellyttämän ideaalivalitsijan kohtaamiseen. Tämä edellyttää kuitenkin ohjaustyön kehittämistä ja katseen suuntaamista sisään ja ulos: kauas tulevaisuuteen ja samalla ohjattavan sisäiseen ajatteluun ja haaveisiin.

Perinteinen ajattelutapa oman alan työtehtäviin ohjautumisesta ja työelämän vaatimuksista on osin hyvin kapea, sillä opiskelijat saavat opinnoista yleisen ja yhtäläisen jatko-opinto-oikeuden. Peavy (1999) toi esille jo vuosituhaten vaihteessa tarpeen muuttaa ohjaustyötä, koska maailma muuttuu. Tämä näkyy myös ammatillisessa koulutuksessa. Perinteisesti Suomessa ammatillinen koulutus on nähty väylänä työelämään. Kuitenkin esimerkiksi väyläopintojen kautta tarjoutuu mahdollisuus hakeutua monialaisesti korkeakouluopintoihin. Eräs tutkimuksen haastateltavista kertoi uskovansa, että ajokortit, ammattipätevyys ja konealan monipuolinen osaaminen mahdollistavat työllistymisen muuallekin kuin metsäalalle. Nämä erilaiset polut ovat osa tämän päivän ammatillista koulutusta ja ne tulisi hyväksyä osana muuttuvaa maailmaa. Kukaan meistä ei voi varmasti tietää, millaiseen maailmaan koulutamme tämän päivän nuoria, mutta nuorten uskoa omiin mahdollisuuksiinsa ja uskoa tulevaan ei ainakaan koulutuksen aikana tulisi murtaa.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella perusopetuksen opiskelijoita ei siis kannattaisi lähestyä ainakaan kovin vahvasti markkinoinnin näkökulmasta alaa mainostaen vaan tarjoten aitoja kohtaamisia sekä tietoa alasta. Nivelvaiheyhteistyön kehittämiseen on jatkossa entistä enemmän tarvetta, samoin tulevaisuusorientoituneelle ohjaukselle ja opiskelijoiden äänen kuulemiselle osana henkilökohtaistamisen prosessia. Ei pelkästään mekaanisena suorituksena, jossa valitaan tutkinnon osat ja opintojen sisältö vaan rakentaen opiskelupolkua aidosti opiskelijaa kuunnellen ja hänen tavoitteitaan tukien.

Myös tutkimuksen ulottaminen toisen asteen nuoriin ja heidän tarinoihinsa uudessa tilanteessa, jossa laajentunut oppivelvollisuus on muuttanut olosuhteita opiskelun ja alavalinnan osalta, on tärkeää. Suomessa tehtyjä väitöskirjoja ja tieteellisiä artikkeleja aineistotietokannoista haettaessa näyttää, että aiemmassa tutkimuksessa on korostunut korkeakouluopiskelijoiden ja lukiolaisten alavalinnan taustatekijöiden tutkiminen. On merkityksellistä avata tutkimuksessa ikkunoita myös ammatillista koulutusta suorittavien nuorten maailmaan heidän omasta kokemusmaailmastaan käsin. Muuten aikuisuuden ideaalit vaikuttavat koulutuspoliittisessa päätöksenteossa eikä nuorten ääni pääse esille. Tutkimuksen ulottaminen ammatilliseen koulutukseen varmistaa, että koko ikäluokka pääsee tasavertaisesti ääneen. Lisäksi ammatillisen koulutuksen tutkiminen nostaa ammatillisen koulutuksen myös osaksi akateemisen tutkimuksen perinnettä, jossa sitä on totuttu tutkimusten määrää katsottaessa näkemään vähemmän.

Jatkotutkimuksen aiheena olisi tärkeää seurata oppivelvollisuuden laajentumisen vaikutuksia toisen asteen opiskelijoiden ja erityisesti ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden opintoihin hakeutumista, nivelvaiheen onnistumista ja kiinnittymistä opintoihin. Olisi myös mielenkiintoista selvittää pitkittäistutkimuksena tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten opintojen sujumista, sijoittumista työelämään ja jatko-opintoihin sekä valintoja elämänpolulla. Haastatellut nuoret edustivat erilaisia alavalintaorientaatioita ja heidän polkunsa toisen asteen alusta elämänpolulla voisi avata uudenlaisia näkökulmia eri orientaatiotaustalla opintoihin tulneiden nuorten kiinnittymisestä opintoihin ja alavalintaan.

Lähteet

Aapola-Kari, S. & Tolonen, T. (2019). Nuoret toisen asteen koulutusvalintoja tekemässä. Teoksessa Jenni Lahtinen (toim.) Mikä ois mun juttu – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 69–87.

Ahvenainen, M., Korento, K., Ollila, J., Jokinen, L., Lehtinen, N. & Ahtinen, J. (2014). Tulevaisuus – paljon mahdollista. Tulevaisuusohjauksen ajatuksia ja tekoja. Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.

Ahvenharju, S., Minkkinen, M., Lalot, F. (2018). The five dimensions of Futures Consciousness. *Futures*, Vol 104, 1–13.

Alasuutari, M. (2005). Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Brown, D. (1990). Models of career decision making. In D. Brown & L. Brooks, *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice*. Jossey-Bass, 395–421.

Elder, G. H. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57, 4–15.

Eronen, R. (2010). Nivelvaiheessa. *Hiidenkivi* 4/2010. Kotimaisten kielten keskus KOTUS 2023. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/ajan_sana_%281997_2012%29/nivelvaiheessa. (Luettu 12.6.2023)

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Haapakangas, T. 2013. Saa olla metsässä ja ihan yksin – metsäalan koulutukset ovat suosittuja, mutta yksinäinen työ ja kovat vaatimukset ajavat ammattilaisia muualle. *Lapin Kansa* 20.1.2023. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <https://www.lapinkansa.fi/saa-olla-metsassa-ja-ihan-yksin-metsaalan-koulutuk/5252013>. (Luettu 21.6.2023)

Harjunpää, K., Ågren, S. & Laiho, S. (2017). Sujuvuutta siirtymiin – Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:1. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/sujuvuutta-siirtymiin.pdf>. (Luettu 7.3.2023.)

Heikkilä, K., Jokinen, L., Ollila J. & Nevala, T. (2018). Tulevaisuusleirillä – havaintoja tulevaisuusleiri-menetelmän käyttämisestä. Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen julkaisuja 6/2017. *Futura* 37:3, 79–85. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/147452/eTutu_6-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Luettu 2.7.2023.)

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2011). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

Hussinki R, Saarinen M, Sintonen S, Komulainen K. (2021). Nivelvaiheen osaamispuhe yläkouluikäisten opinto-ohjauksen tukena. NMI-bulletin. 2021 Mar;31(1):43–59.

Hyvärinen, M., Hatavara, M. & Rautajoki, H. (2019). Kerronta, asemointi ja haastattelun analyysi. Sosiologia 56:1, 6–25. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201904251540>. (Luettu 2.7.2023.)

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. (2006). Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Hyvärinen, M. (2023). Kertomuksen tutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. (Luettu 12.6.2023.)

Juntunen, A. (2016). "Ettei kävis niinku fajalle" - nuorten elämäntilanne ja toimijuus koulutuksellisissa ja ammatillisissa valinnoissa. Julkaisussa Diakonian tutkimus 13: 1, 38–62. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <https://journal.fi/dt/issue/view/7863/1308>. (Luettu 17.3.2023.)

Juntunen, A. (2020). Nuoret ja elävä toimijuuden tunto elämäntilanteen käännekohtissa. Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 28(1), 20–41. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <https://doi.org/10.30668/janus.70093>. (Luettu 4.3.2023.)

Järvinen, T. (1999). Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Väitöskirja: Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C:150.

Kaasila, R. (2008). Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapland University Press.

Karjalainen, J. & Pesonen, R. (2014). Nuorten nivelvaiheen ohjaus Lapissa. Esiselvitys. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Verkko Sarja B. Projektit ja selvitykset 37.

Kilpeläinen, R., Lautanen, E., Rieppo, K., Rekola, M. & Siekkinen, T. (2014). Metsäalan koulutuksen esiselvitys TTS. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): https://www.tts.fi/files/959/Metsaalan_koulutuksen_esiselvitys_final.pdf. (Luettu 27.3.2023.)

- Kilpeläinen, R., Lautanen, E., Kärkkäinen, S., Pokela, E. & Issakainen, V. (2022). Metsäalan koulutusvalintaan vaikuttavat tekijät ja niiden huomioiminen koulutuksen markkinointiviestinnässä. Nurmijärvi: TTS:n julkaisuja 462.
- Kouvo, A., Stenström, M., Virolainen, M. & Vuorinen-Lampila, P. (2011). Opintopoluilta opintourille. Katsaus tutkimukseen. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos. Saatavilla www-muodossa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37588/978-951-39-4340-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Luettu 17.3.2023.)
- Lahelma, E. (2003). Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus* 34 (3), 230–242.
- Lahtinen, J. & Vieno, A. (2019). Mitä segregatiosta ja sukupuolittuneista ammattikäsitteistä tiedetään – katsaus kirjallisuuteen. Teoksessa Jenni Lahtinen (toim.) *Mikä ois mun juttu – nuorten koulutusvalinnat socialisaatiomaisemien kehyksissä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2008). Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Lakkala, S., Narkaus, S., & Kallinen, K. (2022). Siirtymävaihe perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen: Opiskelijoiden kokemuksia siirtymästä ja tuen tarpeista. *Nuorisotutkimus*, 40(1), 3–22. Saatavilla www-muodossa: <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9115752>. (Luettu 21.3.2023.)
- Lappalainen, S., Mietola, R., & Lahelma, E. (2010). Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus*, 28(4), 39–55.
- Leino, K., Ahonen, A. K., Hienonen, N., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., Lämsä, J., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., Sirén, M., Vainikainen, M.-P., & Vettenranta, J. (2019). PISA 18: ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2019:40.
- Leppo, A., Ketokivi, K., & Honkasalo, M-L. (2014). Moniselitteinen ja hämärä toimijuus. *Sociologia*, 51(4), 365–372.
- Metsätrens (2023). Metsäliiga avaa metsäalan työtehtävien arkea nuorille Tik Tokissa. Saatavilla www-muodossa: <https://metsatrens.com/artikkeli/4292/metsaliiga-avaa-metsaalan-tyotehtavien-arkea-nuorille-tik-tokissa>. (Luettu 29.8.2023.)
- Niittylahti, S. (2021). "Mä olen saanut mahdollisuudet oppia": Opintoihin kiinnittyminen ammatillisessa koulutuksessa. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto.

- Onnismaa, J. (2003). Epävarmuuden paluu: Ohjauksen ja ohjausasiantuntijuuden muutos. Väitöskirja: Joensuun yliopisto.
- Onnismaa, J. (2014). R. Vance Peavyn sosiodynaaminen ohjaus. *Aikuiskasvatus* 34(4):296–300. Saatavilla *www-muodossa*: <https://doi.org/10.33336/aik.94111>. (Luettu 4.7.2023.)
- Opetushallitus (2023a). Eperusteet. Saatavilla *www-muodossa*: <https://eperusteet.opintopolku.fi/>. (Luettu 4.3.2023.)
- Opetushallitus (2023b). Vipunen – tilastotietoa ammatillisesta koulutuksesta. Saatavilla *www-muodossa*: <https://www.oph.fi/fi/tilastot/tilastotietoa-koulutukseen-hakemisesta>. (Luettu 5.3.2023.)
- Opintopolku (2023a). Metsäalan perustutkinto, Lapin koulutuskeskus REDU. Saatavilla *www-muodossa*: <https://opintopolku.fi/konfo/fi/toteutus/1.2.246.562.17.000000000000000000693>. (Luettu 1.2.2023.)
- Opintopolku (2023b). Haku perusopetuksen jälkeisiin koulutuksiin. Saatavilla *www-muodossa*: <https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/perusopetuksen-jalkeisen-koulutuksen-yhteishaku>. (Luettu 1.2.2023.)
- Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. Saatavilla *www-muodossa*: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>. (Luettu 9.4.2023.)
- Peavy, R.V. (1999). Sosiodynaaminen ohjaus: Konstuktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Helsinki: Työministeriö.
- Peavy, R.V. (2000). Ammatinvalinnan ja urasuunnittelun ohjaus postmodernina aikana. Teoksessa Jussi Onnismaa, Heikki Pasanen & Timo Spangar (toim.) *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus*. Juva: WS Bookwell Oy, 14–40.
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) (2018). *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 58. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 200*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto.
- Penttinen, L. (2015). Mikä minusta tulee isona? : tulevaisuudessa työelämässä. Teoksessa Liisa Martikainen & Leena Penttinen (toim.) *Mitä se sulle kuuluu? : nuoren elämän valinnat puntarissa*. Tallinna: United Press Global, 97–112.
- Puhakka, H. & Silvonen, J. (2011). Opinto-ohjaajan työstä ja työhyvinvoinnista. *Kasvatus* 42 (3), 256–267.

- Rantakangas, E. (2009). Peruskoulusta jatko-opintoihin – ohjauksen ja tuen merkitysopintojen nivelvaiheessa opiskelijoiden arvioimana. Lisenssiaattitutkimus: Tampereen yliopisto.
- Rahko-Ravanti, R. (2017). Saamelaisnuorten opintie Lapissa. Teoksessa Minna Körkkö, Merja Paksuniemi, Sari Niemisalo ja Rauna Rahko-Ravanti (toim.) *Opintie sujuvaksi Lapissa. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 6*. Turku: Painosalama, 97–114. Saatavilla www-muodossa: https://arjenarkki.fi/sites/default/files/attachments/good_practices/opintie_sjuvaksi_lap_issa.pdf. (Luettu 5.3.2023.)
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Ruusuvuori, J & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 46–83.
- Salmela-Aro, K. (2009). School-related burnout during educational tracks. Antecedents and consequences. Teoksessa Ingrid Shoon & Rainer K. Silbereisen (toim.) *Transitions from school to work. Globalization, individualization, and patterns of diversity*. New York : Cambridge University Press, 293–311.
- Silvennoinen, H., Rinne, R., Kalalahti, M., & Varjo, J. (2015). Työväenluokan koulutusasenteet ja kouluvalinta. Teoksessa Piia Seppänen, Mira Kalalahti, Risto Rinne & Hannu Simola (toim.) *Lohkoutuva peruskoulu: Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 437–465.
- Smith, L. & Dowse, L. (2019) Times during transition for young people with complex support needs: entangled critical moments, static liminal periods and contingent meaning making times. *Journal of Youth Studies* 22 (10), 1327–1344. Saatavilla www-muodossa: <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1575346>. (Luettu 9.4.2023.)
- Suihkonen, S. (2007). Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa Päivi-Katriina Juutilainen (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 33–56.
- Suomen tilastokeskus (2017). Lukemisen muutokset. Saatavilla www-muodossa: https://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_kat_002_fi.html. (Luettu 2.9.2023.)
- Toikka, I., & Mustonen, H. (2011). *Opinto-ohjaus ammatillisessa koulutuksessa*. Teoksessa Helena Kasurinen, Erkki Merimaa & Juhani Pirttiniemi (toim.) *OPO: Opinto-ohjaajan käsikirja*. Helsinki: Opetushallitus, 138–150.

Toikkanen, J., & Virtanen, I. A. (2018). Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Turunen, T. (2017). Kulttuurien rajapinnalla: Koulusiirtymät elämänkaareissa. Teoksessa Minna Körkkö, Merja Paksuniemi, Sari Niemisalo & Rauna Rahko-Ravanti (toim.) *Opintie sujuvaksi Lapissa. Siirtolaisinsituutin julkaisuja 6*. Turku: Painosalama, 149–160.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Vaattovaara, V. (2015). Elämäntietä ja toimijuus: Lapin maaseudun nuorista aikuisiksi 1990–2011. Väitöskirja: Lapin yliopisto.

Valli, R. & Aaltola, J. (2015). Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vanhalakka-Ruoho, M. (2016). Nuori ja perhe koulutussiirtymässä. Teoksessa Mira Tuononen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 1–8.

Vilhjálmsdóttir, G. & Arnkelsson, G. (2013). Social aspects of career choice from the perspective of habitus theory. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 581–590

Vilkkä, H. (2015). Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1. Haastattelurunko

1. Kerrotko yhteishausta, miten se sinun kohdallasi meni?
2. Onko sinulla aiempaa kokemusta metsäalasta? Onko sinulla aiempaa kokemusta ammatillisesta koulutuksesta?
3. Kenen kaikkien kanssa olet keskustellut ammatinvalinnasta? Mistä sait lisätietoa alasta?
4. Millaista ohjausta sait nivelvaiheessa koulusta? Millaista ohjausta sait nivelvaiheessa muualta?
5. Milloin aloit miettimään alavalintaa? Muistatko, milloin teit päätöksen alasta?
6. Mitä tietoa olisit toivonut enemmän valintaa tehdessäsi?
7. Mitkä asiat vaikuttivat, kun teit alavalintapäätöstä?
8. Millaista ajattelit, että opiskelu ja työ olisi, kun hait? Onko vielä samanlaisia ajatuksia?
9. Millaisia tulevaisuuden haaveita sinulla on?
10. Mitä haluaisit vielä kertoa tästä alavalinnasta ja sen taustoista?